

ISSN 2586-811X

DEPARTMENT OF
BUDDHISM AND PHILOSOPHY
MAHAMAKUT BUDDHIST
UNIVERSITY ROI ET CAMPUS
GRADUATE SCHOOL

JOURNAL OF BUDDHIST
PHILOSOPHY EVOLVED **วารสาร**
พุทธปรัชญาวิวัฒน์

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561)

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
Journal of Buddhist Philosophy Evolved
ISSN 2586-811X

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561)

ปรัชญาวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
“ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้คุณธรรม”

เจ้าของวารสาร

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยพระพุทธศาสนา ปรัชญา ศีลศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการของสถาบันการศึกษาแก่นักวิชาการของสถาบันและหน่วยงานอื่นๆ ให้มีความหลากหลายของบทความ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความคิดสู่สากล
3. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสาขาฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ที่ปรึกษา

พระธรรมฐิติญาณ

ปฐมาจารย์ผู้ก่อตั้ง

พระทองอินทร์ กตปุญโญ

ที่ปรึกษาอุปถัมภ์

พระราชปริยัติวิมล, ดร.

ที่ปรึกษารองอธิการบดี

พระเทพบัณฑิต

อธิการบดี

พระครูกิตติวราทร, ดร.

รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

บรรณาธิการ

พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ดร.บรรจง ลาวะลี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

กองบรรณาธิการ

พระราชปริยัติวิมล, ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.นพ.สมชัย บวรกิตติ	สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
ศาสตราจารย์ ดร.นพ.นิพนธ์ พวงวรินทร์	สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนาใจ หมื่นไธสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตรภรณ์ วงศ์คำจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ดร.ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ดร.จิราภรณ์ ผันสว่าง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฝ่ายจัดทำ

ดร.วิมลพร สุวรรณแสนทวี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ดร.บรรจง ลาวะลี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ดร.สงวน หล้าโพนทัน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

กำหนดเผยแพร่

ปีละ 3 ฉบับ (มกราคม – เมษายน, พฤษภาคม- สิงหาคม, กันยายน - ธันวาคม)

การเผยแพร่

มอบให้ห้องสมุดสถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนทั่วไป

พิมพ์ที่

บริษัท จรัสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด 219 ซอยเพชรเกษม 102/2 แขวงบางแคเหนือ เขตบางแค กรุงเทพฯ 10160 โทร. 0280922813

สถานที่ติดต่อ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง ตำบลดงลาน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 45000
โทร 0-4351-8364 และ 0-4351-6076 โทรสาร 0-4351-4618
E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com
<http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe>

*บทความทั่วไป บทความวิชาการ บทความวิจัย ที่ปรากฏในวารสารนี้ เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียบเรียง กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย การนำบทความในวารสารนี้ไปเผยแพร่ สามารถดาวน์โหลดได้ที่ <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe>

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ เป็นวารสารที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการเผยแพร่ผลงานวิชาการและบทความทั่วไปด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ตลอดทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ข่าวสารอันเนื่องด้วยกิจกรรมของทางสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาเป็นหลัก วารสารมีการเตรียมการเข้าสู่การพิจารณาประเมินคุณภาพวารสาร (TCI) ในอนาคต ได้ดำเนินการทำคุณภาพวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์และเงื่อนไขของการพิจารณาในการประเมินคุณภาพวารสาร ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกรอบมาตรฐานที่กำหนดในระบบฐานข้อมูล เช่น การควบคุมคุณภาพบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ ได้ดำเนินการให้วารสารมีเว็บไซต์ที่มีข้อมูลกติกา และรูปแบบที่ตีพิมพ์ รวมถึงมีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงพัฒนาให้มีการส่งบทความแบบออนไลน์หรือระบบ Online journal System (OJS)

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561) ประกอบด้วยบทความวิจัย จำนวน 4 บทความ ได้แก่ 1)การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 2)การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) การศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ 4) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท บทความวิชาการ จำนวน 2 บทความ ได้แก่ 1)แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท 2)บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในยุค 4.0

กองบรรณาธิการ ได้ดำเนินการตามกระบวนการตามแนวทางการเผยแพร่บทความตามและในโอกาสการจัดทำระบบวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ จะเป็นระบบที่ทันสมัยและต่อเนื่องเป็นไปตามเกณฑ์และมาตรฐานสากล ทั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ที่มีส่วนในการควบคุมคุณภาพของวารสารให้ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด หวังว่าในอนาคตวารสารจะเป็นที่ยอมรับในระดับมาตรฐานสากลต่อไป

พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
ของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง

(An Application of Buddhism's Teachings to Reinforcing Peaceful and Blissful
Coexistence of Citizens in Central Northeastern Region of Thailand)

สิน สีสอม..... 1

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(Development of Teaching and Learning Model the Pra Abhidhamma of
Appropriate for People in the Northeast)

พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร..... 13

การศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ

(An Analytical Study of Brahmaviharadhamma as the Characteristics of the
Buddhist Leader)

พระเด่น สุชีโว, พระไกล่รุ่ง ปญญาวิชโร และพระครูวิศิษฐ์ธรรมวงศ์..... 25

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

(The Relation of Mind and Emotion in The Theravada Buddhist Philosophy)

พระสุเมธ สุเมธ (มีเนตร), พระมหาประภาส ปรีชาโน และสฤษณ์ แพงทรัพย์..... 36

บทความวิชาการ

แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

(The concept of socialization in Theravada Buddhist philosophy)

พระมหาใจสิงห์ สิริธมโม (เถื่อนศรี)..... 47

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในยุค 4.0

(The Role of Monk Per Development Social Thai in Era 4.0)

พระมหาสุริยา ฐิตเมธี..... 57

หลักเกณฑ์และรูปแบบการเขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร..... 70

**การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
ของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง**
**An Application of Buddhism's Teachings to Reinforcing Peaceful
and Blissful Coexistence of Citizens in Central
Northeastern Region of Thailand**

สิน สีโสม¹

Sin Sisom¹

อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด¹

Special lecturer Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus¹

E-mail : Sisom.s@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 2) เพื่อศึกษาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 3) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ความสงบสุขร่มเย็น เป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกสังคม มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นภาคแบบพึ่งพาอาศัยกันโดยมุ่งหวังจะได้รับความคุ้มครองและได้รับประโยชน์จากกันและกัน ประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีประชากร 5,000,798 คน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกันต่างช่วยกัน พัฒนาถิ่นที่ตนอยู่อาศัยทำให้ถิ่นที่อยู่มีแต่สันติสุข

ทั้งนี้ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขประกอบด้วย หลักอภิปรินิยธรรม คือธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม มาเป็นหลักปฏิบัติหลักสาราณียธรรม คือธรรมที่ส่งเสริมสร้างความสามัคคี มาเป็นหลักแห่งความปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หลักสังคหวัตถุ คือธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันเอาไว้ มาเป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน

ทั้งนี้เพราะว่าทุกคนมีความสำนึกในความรักชาติ เคารพคำสอนในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ถือว่าตนเป็นคนไทย รักผืนแผ่นดินไทย คนไทยทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติใด ได้มาอยู่ร่วมกันก็

ถือเป็นเพื่อนร่วมชาติเป็นพี่น้องกัน อนึ่งทุกคนมีศาสนาแม้จะแตกต่างกัน แต่ก็มีหลักการเดียวกัน คือทุกศาสนาสอนให้ตนเป็นคนดี มีน้ำใจที่เมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประกอบอาชีพสุจริต เพื่อสร้างตน สร้างสังคม และสร้างประเทศชาติให้มั่นคง ทุกคนมีความรักดีต่อพระมหากษัตริย์แม้จะเป็นชาวพุทธ แต่ก็ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม เหตุปัจจัยและองค์ประกอบเหล่านี้ ส่งผลให้ประชาชนแม้จะต่างศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ซึ่งความประพฤติดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยทั่วไปได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา; การเสริมสร้างการอยู่ร่วมกัน; สันติสุขของประชาชน

ABSTRACT

The research on “An Application of The Buddha’s Teachings to Reinforcing Residents’ Peaceful Coexistence in Thailand’s Central Northeast Region” served specific purposes: 1) to study social theories on peaceful coexistence and Buddhism’s teachings on it in its central northeast region, 2) to examine residents’ peaceful coexistence in here, 3) to analyze and synthesize their peaceful coexistence as such.

Research findings in summary

Peace and tranquil are what human beings yearn for in their own society. As a result, human beings live together in the region and rely on one another, hoping that they accept protections and benefits from each other. A number of populations in Thailand’s northeast region are of 5,000,798 residents. Most of them have the same faith. On account of their faith, they are generous, helping one another, collectively doing activities, and developing their own localities in order to make them peaceful.

As followers of their faith, they bring main teachings into use as the practical rules to reinforce peaceful coexistence. Among the main teachings, they are: Aparihaniyadhamma (Factors Conducive to Prosperity), Saraniyadhamma (States of Conciliation), and Sangahavatthu (Bases of Social Solidarity).

The full awareness of patriotism in the nation, reverence in one’s faith, and respect to the monarch, has been implanted in everyone. Regarded themselves as Thai citizens, they express patriotism in their nation. When coexisting, they are treated as national brotherhood. With differences in faiths, each focuses on the unique principle,

i.e. teaching followers to be good, generous and kind, helpful to one another, and conducive to right livelihood to stabilize their prospects, societies and their nation. As royal subjects, every citizen is loyal to the monarch. Even though the monarch is a Buddhist, he acts as the sole supporter of all faiths since he has ruled the nation with Buddhism's Ten Royal Virtues (Rajadhamma). These causes and factors culminate in their peaceful coexistence in the region regardless of their different faiths, which such practices can be well applied in Thai societies in general.

Keywords : Buddha's Teachings to Reinforcing; Reinforce peaceful coexistence; Blissful Coexistence of Citizens

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ปัจจุบันนี้สภาพสังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหามากมาย ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความขัดแย้งด้านความคิด และปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ที่ยังคงมีให้เห็นอย่างต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน ปัญหาเศรษฐกิจ หรือปัญหาด้านสังคมต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ด้านสังคมขาดการพึ่งพาอาศัยกัน ขาดความสัมพันธ์อันดี ความรักใคร่กลมเกลียวและการไว้อภัยใจกันในชุมชน อันส่งผลทำให้ชุมชนมีความอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ลดลงด้านเศรษฐกิจนั้น การพึ่งพาตนเองโดยการสร้างธุรกิจชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำความสำเร็จมาสู่ชุมชน หรือการพัฒนาทางการศึกษา การแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารจากสิ่งต่างๆ การแลกเปลี่ยนความรู้ ได้เปลี่ยนแปลงไป สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อปากท้องและความสมบูรณ์ที่จะทำให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข อันเนื่องมาจากความแตกแยกที่เห็นไม่ตรงกัน พ่อแม่ พี่น้อง ลูกป้าหน้าอา แยกกันเป็นคนละฝ่ายไม่ไปหาмаสู่กันฉันญาติมิตร จนกลายเป็นศัตรูกัน ไม่มีการแบ่งปันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะคนเหล่านั้นขาดหลักธรรมอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ และมีกำลังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11(พ.ศ. 2555 – 2559) ในยุทธศาสตร์ที่ 1 คือยุทธศาสตร์สร้างความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งให้ความสำคัญประเด็นเหล่านี้คือ สอดคล้องกับ ข้อ 1.4 การสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้มีคุณค่าร่วมกันและตระหนักถึงผลประโยชน์ และให้สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2555 – 2559) ในยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 1 คือ การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางสังคม

จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ในแต่ละจังหวัดนั้นมีประชาชนที่มีทั้งวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ซึ่งประชาชน

เหล่านั้นจะต้องเผชิญกับปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในสังคมที่ตนอยู่อาศัย อันจะส่งผลต่อความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชีวิตของพวกเขาเป็นอันมาก และจากหลักธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา และตามหมวดธรรมที่เกี่ยวกับสังคม ซึ่ง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้รวบรวมไว้ในธรรมนุญชีวิต หมวดคนกับสังคม ท่านได้กล่าวถึง พรหมวิหาร 4 ว่าคือธรรมของคนมีคุณในสังคม (สมาชิกที่ดีของสังคม) คือ พรหมวิหาร 4 จึงเป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญที่น่าสนใจ เป็นหมวดธรรมที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคมว่า คือธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจที่ยิ่งใหญ่กว้างขวาง ดุจพรหม 4 ประการ ได้แก่ เมตตา คือ ความรักใคร่ กรุณา คือ ความสงสาร มุทิตา คือความพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข อุเบกขา คือความวางเฉยมีใจเป็นกลาง นอกจากนั้นยังมีหลักธรรมที่สนับสนุนหลักพรหมวิหาร คือ หลักสังคหวัตถุ 4 คือธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้ และสาราณียธรรม หรือสามัคคีธรรม 6 คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ในขณะที่พุทธศาสนิกชนบางส่วนยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหมวดธรรมดังกล่าวอีกหลายประการ เช่น ไม่เข้าใจ พรหมวิหาร 4 ว่า เป็นคุณธรรมประจำใจ เป็นคุณภาพจิต หรืออยู่ในระดับความคิด เนื่องใน สัมมาสังกัปปะ การฝึกอบรมพรหมวิหาร 4 จึงรวมอยู่ในหมวดสมาธิ หรือ อธิจิตสิกขา ถ้าจะใช้พรหมวิหาร 4 เช่น เมตตากับการ แสดงออกภายนอก ก็ต้องเอาเมตตานี้ไปประกอบกับการกระทำ คือ กายกรรมประกอบด้วยเมตตา วาจากรรมประกอบด้วยเมตตา เป็นต้น ยังไม่เป็นการกระทำขั้นปฏิบัติการทางสังคมโดยตัวของมันเอง จะเห็นได้จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่สามารถหาความสงบสุขภายในได้ ชีวิตสังคมอยู่ในภาวะที่เดือดร้อน และมีความขัดแย้งที่แปลก และแตกแยก มีความสลับซับซ้อนของปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจ จึงทำให้คนในสังคมเกิดความสับสนและความกังวล จนกลายเป็นความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรง และความเดือดร้อนทั่วไปในที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541 : 3)

จากปัญหาความอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีสันติสุขของคนในชาติที่เกิดขึ้นทั่วทุกภูมิภาคของประเทศตามที่กล่าวมานั้น จึงเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน ที่ทุกคนได้รับเสมอเหมือนกัน จนทำให้ผู้คนในสังคมไทย เกิดความสับสน และความกังวล จนกลายเป็นความเดือดร้อนไปทั่วทุกภาค จึงเป็นปัญหาใหญ่ของประชาชนในประเทศ ฉะนั้น ความอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดูเหมือนจะยิ่งห่างไกลออกไปทุกที ปัจจุบันประชาชนในสังคมไทยของเราควรถึงจุดเปลี่ยนแปลง ซึ่งจุดเปลี่ยนแปลงที่ว่านั้น ซึ่งเหลือทางเลือกอยู่ 2 ทาง คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และการอยู่ร่วมกันแบบแตกแยกหรือทำลาย

ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจอยากศึกษาคือ เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยดำรงฐานะเป็นแกนกลาง และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถจะพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้มีคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย รับผิดชอบ สัมครสมานสามัคคี ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้อีกยังส่งเสริมความมั่นคงของชาติทั้ง ด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กล่าวรวบยอดได้ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติ

ไทย ทั้งทางสังคม และวัฒนธรรม” หลักธรรมว่าด้วยความสงบสุขและแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมดั้งเดิมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบและวางเอาไว้เพื่อให้พุทธสาวกนำไปสั่งสอนให้ผู้อื่นได้ประพฤติปฏิบัติตามนั้น นำมาวิเคราะห์ในแง่มุมต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา ตลอดจนความสำเร็จของบุคคลที่นำแนวทางต่าง ๆ ในการต่อสู้เพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมทุกระดับภายในประเทศ เพราะเห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ ควรมีความรู้ความเข้าใจตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกคนอยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย และเป็นสถาบันหลักที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้มีคุณธรรม และจริยธรรม การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเสริมสร้างความอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนในสังคมจะเกิดความเจริญมั่นคงในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและอนาคต ทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและวิชาการ ทางด้านความอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขสุขโดยใช้วิธีการตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่จำเป็นเหมาะสมตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นไปแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เป็นสาเหตุให้เกิดความอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง คือ จังหวัดร้อยเอ็ด และ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งข้อมูลการวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้มีผู้วิจัยไว้น้อยมาก จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจจะศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
- 2.2 เพื่อศึกษาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทย

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
- 3.2 ได้วิธีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกัน ที่จะเป็นประโยชน์สำหรับประชาชนและผู้เกี่ยวข้องนำไปเป็นกรอบการดำเนินการในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 ได้ข้อเสนอเทศเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเสริมสร้างในการอยู่ร่วมกันของประชาชนและผู้เกี่ยวข้องในจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขต่อไป

3.4 ได้ข้อเสนอเทศไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายระดับชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประเทศชาติต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง เป็นการวิจัยเชิงการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และจากตัวอย่างของผู้นำชุมชน สังคม ผู้บริหารหน่วยงานราชการระดับจังหวัด อำเภอ และท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง)

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานแห่งชีวิตที่สามารถนำมาประพจน์ปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ประกอบด้วยหลักสาราณียธรรม 6 คือ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกลึกลับกัน คนเราไม่เห็นแก่ตัวและคิดถึงคนอื่น หลักอภิธานียธรรม คือข้อปฏิบัติหรือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อมมีแต่ความเจริญหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน หรือหลักยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้ หลักพรหมวิหาร 4 คือหลักธรรมให้บุคคลในสังคมพึงประพจน์ปฏิบัติในทางอันประเสริฐ

4.2 ขอบเขตด้านประชากรที่วิจัย

ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในพื้นที่ จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม จำนวนทั้งสิ้น 15 รูป/คน ประกอบด้วย

1. ประชากรที่เป็นบรรพชิตในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 รูป จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 2 รูป โดยคัดเลือกแบบเจาะจงพระสงฆ์ที่มีผลงานปรากฏชัดเป็นที่ยอมรับของท้องถิ่นและสังคมที่ได้ดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. ประชากรที่เป็นผู้นำชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยหัวหน้าส่วนราชการ กำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชน จำนวน 11 คน โดยการเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีผลงานปรากฏ

ชัดเจน เป็นที่ยอมรับของท้องถิ่นและสังคมที่ได้ดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หรือเป็นบุคคลต้นแบบ

4.3 ขอบเขตด้านสถานที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ทำการวิจัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง คือ จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม

5. ผลการวิจัย

จากการศึกษา การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สามารถสรุปได้ดังนี้

4.1 หลักการปฏิบัติของสังคม ได้แก่ หลักการบริหารนิยธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม มี 7 ประการดังนี้

1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ นักปกครองควรพบปะปรึกษาหารือกัน แสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อยุติความขัดแย้งเพื่อให้เกิดความสามัคคีในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยใช้วิธีการทางรัฐสภา ข้อขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม

2) พร้อมเพรียงกันประชุม นักปกครองควรเสริมให้ประชาชนได้รู้จักระเบียบกฎเกณฑ์ที่ตกลงกันไว้ในการร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อทำกิจการใดก็ช่วยกันและทำพร้อมใจกัน เลิกพร้อมกัน ไม่อึดออดล่าช้า หรือถ่วงเวลา รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและสังคม ประชาชนมีความเสมอภาคทางด้านการเมืองเท่าๆ กัน

3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ นักปกครองจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคม

4) สักการะเคารพนับถือ นักปกครองจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ความสำคัญต่อประชาชน โดยการรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และความต้องการของประชาชน ไม่เลือกที่รัก มักที่ชัง มีความเสมอภาคทางสังคม

5) ปกป้องคุ้มครองเด็กและสตรีไม่ให้ถูกข่มเหงน้ำใจ นักปกครองจะต้องส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน ความเสมอภาคทางสังคม และความเสมอภาคในโอกาส เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว

6) เคารพสักการบูชาปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ นักปกครองจะต้องเคารพสักการบูชาปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ที่เคารพสักการะสืบต่อกันมาแต่โบราณ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติมีความยึดมั่นในสิ่งที่เคารพสักการะ

7) การบำรุงรักษาผู้มีธรรมทั้งหลาย นักปกครองควรให้การสนับสนุนผู้ที่มีคุณธรรมทั้งหลาย ให้ได้รับโอกาสที่จะใช้ความสามารถในการได้รับการศึกษา โอกาสที่จะแสวงหาเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการดำรงชีพหรือการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

5.2 หลักสร้างความสามัคคีของสังคม ได้แก่ หลักสาราณียธรรม 6 หรือสามัคคีธรรม 6 เป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกัน และกันอยู่เสมอนิยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขให้เกิดขึ้นด้วย ประกอบด้วย

1) เมตตาทายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกันไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์เวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

2) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรัก ความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน นิยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ ความผิดหวัง หรือความเศร้าหมองต่าง ๆ โดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันนิยามที่มีใครหกล้ม ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง พูดแนะนำประโยชน์ในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ

3) เมตตาโมหกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยาบาท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ออกาสและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ

4) สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ช่วยเหลือกันไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารอดเอาเปรียบ และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

5) สีลสามัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าวร้าวหน้าที่ยัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งปวง

6) ทิฐิสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอยู่เสมอแห่งหมู่คณะ และคำสอนของพระพุทธองค์ ใน “สาราณียธรรม 6” เป็นแนวทางในการปฏิบัติ นี่เป็นแนวทางอันยิ่งใหญ่ กล่าวโดยสรุป หลักธรรมข้างต้นเป็นสิ่งที่สร้างพลังในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จด้วยอาศัยพลังที่ทำให้สามารถดำรงอยู่บนเส้นทางของการมีส่วนร่วมในการสร้างความสามัคคีเพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

5.3 หลักการอยู่ร่วมกันของสังคมน่าสนใจอย่างสันติสุข ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนา ในแง่ของการมีมิตรสหายหรือบริวารที่ดีจริง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีมิตรสหายที่ดีไว้ใน อุปทมสูตรว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี มีเพื่อนดี นี่เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว” แต่การที่จะสร้างมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลที่เป็นมิตรสหายกันแล้วไว้ได้นั้นก็เป็นสิ่งสำคัญมากเหมือนกัน เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรหรือบริวาร ซึ่งมีด้วยกัน 4 ประการ คือ

1) ทาน การให้ปัน คือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น ด้วยเห็นว่าสิ่งของของตนเสียสละไปนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เป็นการแสดงความมีน้ำใจ และเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรสหายหรือบริวารไว้ได้ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ไว้มากมาย เช่น “ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก” “ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้”

2) ปิยวาจาหรือ เปยวัชชะ การพูดหรือการแสดงออกสื่อสารที่สำคัญของมนุษย์นั้น หากการแสดงออกสื่อสารด้วยการมีน้ำใจไมตรีย่อมเป็นสิ่งที่ดี เป็นลักษณะเป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ด้วยใจรัก มีเมตตา ประารถนาดีต่อกันอย่างต่อเนื่อง สามารถประสานคนจากจุดย่อยจนถึงโลกโดยรวมให้อยู่ร่วมกันฉันมิตร วาจาธรรมข้อนี้ได้แก่ ปิยวาจา คือการเจรจาถ้อยคำอันน่ารักไพเราะอ่อนหวาน แสดงออกซึ่งความรัก ความเมตตา หวังดีเป็นมิตรต่อคนที่พูดด้วย และที่สำคัญคือต้องเป็นคำพูดที่ไม่เป็นโทษ ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ โดยมีพื้นฐานการพูดที่เป็นเมตตาวาจาต่อกัน

3) อุตถจริยา การประพฤติตนเป็นประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่ไม่เป็น คนหนึ่งดูตายในเมื่อตนเองมีกำลังความสามารถที่จะช่วยเหลือได้ในการผูกสัมพันธ์ไมตรี ระหว่างประเทศ ก็เช่นเดียวกัน จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักให้การช่วยเหลือในเวลาที่เหมาะสมช่วยเหลือ เช่น เมื่อถึงคราวมีมิตรประเทศต้องประสบกับภัยพิบัติต่างๆ ที่ประเทศสัมพันธ์มิตรพอที่จะช่วยเหลือได้ ก็ให้ช่วยเหลือกันตามกำลังความสามารถ เพื่อเป็นการผูกสัมพันธ์ไมตรี หรือแสดงออกถึงความมีสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกัน

4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่คบมิตรเพราะเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน มิใช่ว่าเมื่อเห็นว่ามีมิตรหมดยุติประโยชน์สำหรับตนแล้ว ก็เริ่มห่างเหินและเลิกคบไป การคบหามิตรจะต้องคบด้วยความจริงใจ และมีความเสมอต้นเสมอปลายทั้งในยามที่มิตรรุ่งเรืองและในคราวตกต่ำ

5.4 หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง เมื่อประมวลการสังเคราะห์แล้วสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยทั่วไป ก็โดยการยึดสถาบันหลัก 3 สถาบันเป็นหลักเพื่อเป็นเครื่องยึดมั่นในการปฏิบัติ และยึดเหนี่ยวจิตใจ คือ

1) สำนักในชาติ ทุกคนถือสำนึกว่าเป็นคนชาติเดียวกันคือชาติไทย ทุกคนนับเนื่องมาแต่บรรพบุรุษ ว่าเกิดตายในผืนแผ่นดินไทย อย่างน้อยจะต้องไม่คิดทำลายประเทศไทย แต่จะต้องทดแทน

ประเทศชาติด้วยการทำหน้าที่พลเมือง ด้วยสุจริต ซื่อสัตย์ และเที่ยงธรรม เคารพกฎหมาย และปฏิบัติตนตามหน้าที่เป็นพลเมืองดี ไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่ประเทศชาติบ้านเมืองในทุกด้าน

2) สำนึกในศาสนา แม้จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่เมื่อสำนึกความเป็นชาติเดียวกัน อยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกัน ยึดมั่นในหลักศาสนาที่มีหลักการเดียวกันว่า ทำความดี มีความรัก ความเมตตาในเพื่อนบ้านและเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียนกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ทุกคนมีหน้าที่และปฏิบัติตามหลักศาสนา เคารพสิทธิ หน้าที่ ของกันและกัน สังคมก็สงบสุขหากมีปัญหาที่ไม่ยอมให้ไปถึงขั้นบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน ต่างหันหน้าเข้าหากัน ปรึกษาหาทางออกร่วมกันตกลงกันด้วยดี เพราะหลักคำสอนแต่ละศาสนา สอนให้มีความรัก ความสามัคคีปรองดองกันอยู่แล้ว ประการสำคัญการทำกิจกรรมของแต่ละชุมชน หมู่บ้านตำบลด้วยกัน ทำให้ทุกคนมีความรักสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความจริงใจต่อกัน ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของศาสนาแต่ละศาสนาอยู่แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะเป็นสังคมประเทศไทยที่มีแต่ความสงบสุขสามารถที่จะพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

3) สำนึกในพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ไทยทรงทศพิธราชธรรม แม้จะทรงเป็นพุทธมามกะ แต่ก็ทรงดำรงสถานภาพเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก พระอุปถัมภ์บำรุงทุกศาสนา และนับแต่อดีตทรงนำประชาชนออกปกป้องเมืองจากอริราชศัตรู ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติและพระพุทธศาสนา ทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้มีความสุขความเจริญ ทรงนำพาประเทศชาติ ให้พ้นภาวะวิกฤติ ประเทศชาติมีความมั่นคงและยั่งยืนมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ หากประชาชนทุกหมู่เหล่ามีความจงรักภักดี มีสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ สังคมไทยก็จะมีแต่ความสุข เพราะนอกจากทุกคนจะสำนึกในชาติ ศาสนาของตนที่นับถือแล้ว ก็ยังมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจไทยทั้งชาติ ให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักศาสนาทุกศาสนาทุกอย่างทุกประการ

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากสรุปหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากร) (2547) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีมีประเด็นที่น่าสนใจคือ ประชาชนในกลุ่มน้ำแม่ตาช้างได้นำหลักคิดในทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการแย่งชิงน้ำสู่การแบ่งปันน้ำ และจากการยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ไปสู่การสลายและทำลายความเป็นอัตลักษณ์ มีการร่วมมือกันในการหาทางออกให้แก่ประเด็นความขัดแย้ง นอกจากนั้นประชาชนได้นำหลักคิดทางพระพุทธศาสนาเข้าไปผสมผสานกับพิธีกรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อสร้างจิตสำนึก มองเห็นคุณค่าของผืนป่า และลุ่มน้ำ และมีทำที่ที่ถูกต้องทั้งในการกระทำที่ไม่ทำลายป่า อันเป็นการแสดงออกซึ่ง

ความกตัญญูทวนเวียนที่ต่อป่าต้นน้ำและลุ่มน้ำ ซึ่งทำให้ความขัดแย้งในประเด็นของชาติพันธุ์ได้ดำเนินไปสู่จุด “สมดุล” อย่างสันติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยันต์ สุวรรณราช (2550) ได้ศึกษาปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัดสตูล พบว่า ชาวไทยพุทธ มุสลิม และชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ทำมาหากินร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันจึงไม่เกิดความขัดแย้งเพราะเหตุต่างชาติพันธุ์ ศาสนา ค่านิยม ประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติ การประกอบอาชีพที่เหมือนกัน มีวิถีทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดียวกัน จึงไม่เกิดช่องว่างทางชนชั้นในชุมชน ไม่มีการกดขี่ขูดรีดประชาชนในชุมชน จึงไม่มีมีความขัดแย้งและการปกครองของผู้นำแต่ละชุมชน ที่มาจากความยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการคัดเลือกผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันโดยยึดหลักการเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงกติกากฎระเบียบในการปกครอง จึงไม่มีการต่อต้านหรือขัดขวางสันติภาพเพื่อให้เกิดสันติสุขจึงเกิดขึ้นกลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของสองกลุ่มวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนาภรณ์ ไกล่ชิด และคณะ (2554) ที่ได้ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน(ซอยวัดช่างดาครู้ส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” พบว่า ในด้านกระบวนการทางสังคม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกุฎีจีน มีการพบปะและร่วมกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวข้องกับศาสนา นอกจากประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้วยังมีการปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียงถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนาแต่ก็ยังติดต่อช่วยเหลือกันเสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนกุฎีจีนประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคีปรองดองกัน จึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรุงยศศักดิ์ ทูมมานนท์ (2541) ที่ได้ศึกษา ศาสนากับสันติภาพ : การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนและวิธีการสร้างสันติภาพ ในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ตามหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และพระพุทธศาสนา มีคำสอนทั้งส่วนที่เป็นแก่น คือ จุดหมายปลายทาง ซึ่งเรียกว่า โมกษะคือพระพรหม หรือ ปรมาตมัน และพระนิพพาน นิโรธ หรือวิมุตติ ซึ่งเป็นปรมาตมธรรมในทางพระพุทธศาสนา และส่วนที่เป็นแก่นโดยการเน้นถึงการปฏิบัติ เป็นวิธีการแสวงหา เชื่อว่า การจะบรรลุจุดมคตินั้น จำต้องอาศัยความตั้งใจ พากเพียร พยายามปฏิบัติจริงๆ และมหาตมา คานธี ได้พิสูจน์วิธีนี้แล้วว่าการปฏิบัติทางศาสนา โดยเฉพาะตามหลักสัจยาคระาะห์ และอหิงสธรรม เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการแสวงหาสันติภาพทั้งในระดับตนเอง สังคม และประเทศชาติ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 รัฐควรให้ความสนใจและเห็นความสำคัญในการที่จะสนับสนุนด้านงบประมาณให้กับองค์กรพุทธศาสนา เพื่อช่วยพัฒนาให้พระภิกษุได้มีบทบาทหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแก่ประชาชน

7.1.2 ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน โดยบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน

7.1.3 วัด และองค์กรทางศาสนาควรจัดให้มีค่ายพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สำหรับเด็กและเยาวชน ในช่วงปิดการศึกษา หรือภาคฤดูร้อน

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.2.1 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง รูปแบบการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคอื่นๆ

7.2.2 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านต้นแบบของผู้นับถือศาสนาพุทธที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคอื่นๆ

7.2.3 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านต้นแบบของชุมชนหลายศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคอื่นๆ

8. บรรณานุกรม

จรรยาศักดิ์ ทุมมานนท์. (2541). ศาสนากับสันติภาพ : การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนและวิธีการสร้างสันติภาพใน ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.

ธนาภรณ์ ไกล่ซัด และคณะ. (2554). วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดขวางตาครู้ส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. รายงานวิจัย. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขและสลายสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญญากร). (2547). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุริยันต์ สุวรรณราช. (2550). ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัดสตูล. รายงานวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Development of Teaching and Learning Model the Pra Abhidhamma
of Appropriate for People in the Northeast

พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร¹

Phrakruplud Rangsan Kunasaro¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด¹

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus¹

Email : Phrarangsan@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับชั้นศึกษา ต่างกัน และ3) เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชน ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่เรียนพระอภิธรรม ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 186 คน สถิติ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 14 รูป ได้แก่ ผู้อำนวยการ อาจารย์ พระอาจารย์ผู้สอนพระอภิธรรม เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง กล้องถ่ายรูป และเทปบันทึกเสียง

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุดด้าน ลำดับตามค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านบุคลากรผู้สอน ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ และด้านการวัดและการประเมิน ตามลำดับ 2) ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับชั้นศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสม โดยรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ และ3)

ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการติดตามประเมินผลสถานการณ์การจัดการเรียนสอนในปัจจุบัน มากยิ่งขึ้น การกำหนดช่วงเวลาในการจัดการเรียนการสอนควรมีเหมาะสมแก่ผู้เรียน มากกว่าที่เป็นอยู่ และรูปแบบการจัดการเรียนการสอนควรมีเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน มากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : การพัฒนารูปแบบ; การเรียนการสอน; พระอภิธรรม

ABSTRACT

This Research objective is as follows : 1) to Study development of teaching and learning model the Pra abhidhamma of appropriate for people in the Northeast. 2) to compare study of development pattern to teach the highest spiritual law or doctrine that is appropriate for the people in the North East region, gender, age, level of education and different studies and class 3) to gather feedback about the development of teaching and learning model the Pra abhidhamma of appropriate for people. Population and sample include people at learning Pra abhidhamma is samples 186 number, a tool used in the research is that the query scale estimates the five levels of which the whole questions had the reliability at 0.92. Statistics used is a frequency deviation percent standard. Qualitative research part is in-depth interviews, interviews, expert or important information. A population or specific target groups which are in quantitative research, and as a person who has knowledge and experience per evolve to learn to teach the highest spiritual law or doctrine of the appropriate number format 14 contains the Director Professors and Pra abhidhamma teacher. The tools used for undertaking the interview were the questionnaire with the semi-structured interview format, a camera and tape recorder.

The research found that 1) development of teaching and learning model the Pra abhidhamma of appropriate for people in the Northeast in the overall Very level. When considering a list of aspects contained in many levels of seven sides respectively, according to the average descending include instructional management . The content and course People who use media and teaching learning and measurement and evaluation respectively 2) test results, assumptions, research has found that people in the North East region, gender, age, level of education and different studies class.

Comments per evolve to learn to teach the highest spiritual law or doctrine appropriate overall and list no different, which is not consistent with the hypothesis of the research set 3) suggestion is that there should be an evaluation currently taught management situation even more. Defining moments in teaching there should be suitable for the learners and teaching management patterns should be appropriate for the benefit of the Natura efficiency classes greater.

Keywords : Development Pattern; Learning and Teaching; Pra Abhidhamma

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

โลกปัจจุบันการศึกษาเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับมนุษย์ และสังคมอย่างมาก เมื่อโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การตระหนักที่จะนำศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหของสังคม และรัฐบาลมุ่งให้การสนับสนุนสถาบันพระพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่อง โดยให้มีการเปิดการเรียนการสอนอย่างถูกต้องแล้วให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม ต้องให้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงการศึกษาให้เป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับการพัฒนา เด็ก เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน เข้ามาศึกษาในทางพระพุทธศาสนา ให้มากขึ้น โดยเปิดโอกาสทางการศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป และให้เป็นทางเลือกใหม่ในการศึกษาของชาติ เพราะเหตุว่าการเรียนในโรงเรียนทั่วไปนั้น มักจะมีปัญหาเรื่องยาเสพติด ขาดคุณธรรม จริยธรรม ถ้ามีการศึกษามีอย่างทั่วถึงทางธรรมก็เป็นทางเลือกหนึ่งของผู้ต้องการมีคุณธรรม และจริยธรรม เพื่อได้เข้ามาเรียน สามารถยกระดับให้เป็นพลเมืองดีของชาติ สิ่งสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหาร ที่จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรทางการศึกษาในทางพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ มิฉะนั้นในทศวรรษต่อไป การศึกษาทางพระพุทธศาสนาจะเกิดวิกฤติขาดแคลนผู้เข้ามาเรียนและสืบต่อพระพุทธศาสนา อย่างรุนแรง

การเรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยการให้การศึกษาตามแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะจะทำให้ผู้ที่เข้ามาศึกษาเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณภาพ คือ ได้ทั้งความรู้และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง สิ่งสำคัญจะเป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม จิตใจจะเกิดความสุขกายสบายใจ การดำเนินชีวิตก็เป็นประโยชน์ต่อสังคม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549 : 6) ในการจัดการเรียนการสอนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า การศึกษาพระอภิธรรม มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นการศึกษาถึงธรรมชาติของชีวิต และโลก (ระวี ภาวิไล, 2536 : 14) พระอภิธรรม เป็นหลักปรมาตถธรรม มีทั้งหมด 42,000 พระธรรมขันธ์เป็นเบื้องต้น เนื้อหาสาระการศึกษาโดยสรุป มีเพียง 7 คัมภีร์เท่านั้น ได้แก่ คัมภีร์ธัมมสังคณี คัมภีร์วิภังค์ คัมภีร์ธาตุกถา คัมภีร์บุคคลบัญญัติ

บัญญัติ คัมภีร์กถาวัตถุ คัมภีร์ยมก และคัมภีร์ปฏิฐาน นี้ว่าโดยสังเขปและปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (วิศิษย์ ชัยสุวรรณ, 2556 : 16) พระอภิธรรมได้มีการจัดการเรียนการสอน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 มีสาขาในต่างจังหวัดทั่วทุกภาคของประเทศไทย จำนวน 32 สาขา ด้วยหลักสูตรของการศึกษาแบ่งการศึกษาออกเป็น 9 ชั้น นับตั้งแต่ชั้นจุฬารัตนบัณฑิต จนถึงชั้นมหาอภิธรรมิกะเอก ให้แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่สนใจศึกษาฟรี โดยใช้นานถึงเจ็ดปีครึ่ง พร้อมกับมีการประเมินผลของการศึกษาแต่ละชั้น ถึงจะมีสิทธิ์ที่จะเรียนในชั้นสูงขึ้นไปตามลำดับชั้น ปัจจุบันการศึกษาพระอภิธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้มาจากรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ยังขาดการพัฒนาในหลักสูตรเนื้อหา บุคลากรผู้สอน อุปกรณ์การใช้สื่อการสอน และการติดตามวัดผล ให้มีคุณภาพ ประการสำคัญหลักสูตรการสอน อาจไม่สร้างแรงจูงใจให้กับประชาชน ยากเข้ามาเรียน หลักสูตรการเรียนการสอนระยะเวลาลากจนเกินไป และการจัดการเรียนการสอนพระอภิธรรม ส่วนใหญ่พุทธศาสนิกชนไม่ค่อยรู้จัก และไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาพระอภิธรรม ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการระบวนการเรียนการสอน ครูยังใช้วิธีการสอนโดยการบรรยาย ขาดการใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (ธัญญาศ เทรน้อย, 2545 : 14)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศ และพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล มากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับชั้นศึกษา ต่างกัน
- 2.3 เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้ทราบรูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.2 นำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อสนเทศในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ดังนี้ 1) รูปแบบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) 2) รูปแบบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview) (องอาจ ญัฐพัฒน์, 2551 : 253)

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

4.1.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่เรียนพระอภิธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 347 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 186 คน (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2548 : 19)

4.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List) เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับชั้นศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามลักษณะปลายปิด (Close-ended Questionnaire) เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ช่วงระดับ (Rating Scale) คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) คำถามข้อเสนอแนะ

4.1.3 การรวบรวมข้อมูล

1) ผู้วิจัยได้นำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย นำเรียนผู้อำนวยการในโรงเรียน จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อขอความอนุเคราะห์ ในการแจกแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม ไปแจกให้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณเป็นหลัก เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ด้วยวิธีการตอบแบบสอบถาม พร้อมทั้งสังเกตคำตอบสภาพทั่วไปประกอบการพิจารณา และตรวจให้คะแนนแบบสอบถามแต่ละข้อ โดยกำหนด ค่าน้ำหนัก หรือคะแนนออกเป็น 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert's Scale) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545 : 99)

4.1.4 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1) สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่ ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence หรือ IOC) และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) แบบแอลฟา (Alpha Coefficient)

2) สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3) สถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) ได้แก่ ทดสอบสมมติฐาน t - test (Independent) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way ANOVA)/F - test

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ จำนวน 12 คน ผู้ใหญ่บ้านตำบลอิสาน อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) เครื่องบันทึกเสียง (Tape Record) และกล้องบันทึกภาพ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ผู้วิจัยได้นำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย จากศูนย์การศึกษาดนตรีวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด นำเรียนสำนักเรียนสอนพระอภิธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อขอความอนุเคราะห์ ในการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูล และติดต่อประสานงาน และนัดหมายผู้สัมภาษณ์ จำนวน 14 รูป ได้แก่ผู้อำนวยการ อาจารย์ พระอาจารย์ผู้สอนพระอภิธรรม เพื่อขอสัมภาษณ์ใน วัน เวลา และสถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลกำหนด และดำเนินการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลด้วยตนเอง และเพื่อให้การสัมภาษณ์ดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย ผู้วิจัยมีผู้ช่วยวิจัยสองคน ช่วยถ่ายภาพและจดบันทึกข้อมูล

4) การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ (1) เรียบเรียงข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 14 คน สัมภาษณ์ โดยภาพรวม รายด้าน และรายข้อ (2) ตรวจสอบข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง และภาพถ่าย แล้ววิเคราะห์เนื้อหาอย่างละเอียด โดย เรียบเรียงจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามลำดับ แจกแจงความถี่ ลำดับประเด็นคำสัมภาษณ์ และ (3) สรุปผลวิเคราะห์เป็นข้อมูล เพื่อรายงานเป็นผลการวิจัย และใช้ประกอบการอภิปรายผลต่อไป

5. ผลการวิจัย

การพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปได้ ดังนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการโครงการศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับ

ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76$, S.D. = 0.44) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทั้งเจ็ดด้าน ลำดับตามค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.36) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.32) ด้านบุคลากรผู้สอน ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.48) ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.56) และด้านการติดตามประเมินผล ($\bar{X} = 3.68$, S.D. = 0.62) ตามลำดับ เมื่อแยกเป็นรายด้านสรุปได้ดังนี้

1) ด้านเนื้อหาหลักสูตร พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านเนื้อหาหลักสูตร โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.36) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมาก ทั้งเก้าข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 1 ที่ว่า “เนื้อหาหลักสูตรมีความเหมาะสม” ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.39) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 3 ที่ว่า “เนื้อหาหลักสูตรมีความเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน” ($\bar{X} = 3.39$, S.D. = 0.44)

2) ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.32) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมาก ทั้งเก้าข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 9 ที่ว่า “การกำหนดช่วงเวลาในการจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสม” ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = 0.28) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 5 ที่ว่า “การจัดการเรียนการสอนมีกิจกรรมทำให้ผู้เรียนสนใจอยากเข้ามาเรียน” ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.48)

3) ด้านบุคลากรผู้สอน พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านบุคลากรผู้สอน โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.48) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมาก ทั้งเก้าข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 1 ที่ว่า “ผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่สอนอย่างท่องแท้” ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.56) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 2 ที่ว่า “ผู้สอนมีบุคลิกที่ดีในการสอน ค่อยให้คำแนะนำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์” ($\bar{X} = 3.63$, S.D. = 0.52)

4) ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.56) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมากทั้งเก้าข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 6 ที่ว่า “หนังสือทำการสอนมีเนื้อหาสาระเข้าใจง่าย” ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.65) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 9 ที่ว่า “สถานที่ศึกษาเล่าเรียนมีความเหมาะสม” ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 0.64)

5) ด้านการวัดและการประเมิน พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการวัดและการประเมิน โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$, S.D. = 0.62) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมาก ทั้งแปดข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมาก

ที่สุด คือ ข้อ 1 ที่ว่า “การติดตามประเมินผลในห้องเรียนอย่างต่อเนื่อง” ($\bar{X} = 3.81$, S.D. = 0.66) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 8 ที่ว่า “การติดตามประเมินผลสถานการณ์การจัดการเรียนสอนในปัจจุบัน” ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 0.77)

5.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับชั้นการศึกษาต่างกัน พบว่า

สมมติฐานที่ 1 ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสม โดยรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ (Null Hypothesis)

สมมติฐานที่ 2 ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสม โดยรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ (Null Hypothesis)

สมมติฐานที่ 3 ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสม โดยรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ (Null Hypothesis)

สมมติฐานที่ 4 ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสม โดยรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ (Null Hypothesis)

5.3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอแนะเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งห้าด้าน ลำดับตามความถี่จากสูงไปหาต่ำ สามอันดับแรก ได้แก่ ควรมีการติดตามประเมินผลสถานการณ์การจัดการเรียนสอนในปัจจุบัน มากยิ่งขึ้น การกำหนดช่วงเวลาในการจัดการเรียนการสอนควรมีเหมาะสมแก่ผู้เรียน มากกว่าที่เป็นอยู่ และรูปแบบการจัดการเรียนการสอนควรมีเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน มากยิ่งขึ้น

6. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัย “การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรเทศบาลตำบลอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยที่น่าสนใจเห็นควรนำมาอภิปรายผลเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1) ด้านเนื้อหาหลักสูตร พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.36) ผลปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะ การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรม ด้านเนื้อหาหลักสูตร โดยภาพรวมเหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่มากพอควร เพราะเนื้อหาหลักสูตรมีความเหมาะสม เนื้อหาหลักสูตรเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน เนื้อหาหลักสูตรมีความทันสมัยก้าวหน้า เนื้อหาหลักสูตรมีความเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน เนื้อหาหลักสูตรถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ เนื้อหาหลักสูตรมีองค์ความรู้ครบถ้วน เนื้อหาหลักสูตรมุ่งพัฒนาผู้สอนและผู้เรียน เนื้อหาหลักสูตรเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน และเนื้อหาหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งผลการวิจัยในประเด็นนี้ ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของวิจิต วงศ์สายตา (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ด้านหลักสูตรและเนื้อหา อยู่ในระดับปานกลาง แต่สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญาศ เนตรชัย (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชา พระอภิธรรมของสำนักเรียนพระอภิธรรม เขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า ด้านเนื้อหาหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคล (ใจชื่อสมบูรณ์) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ด้านหลักสูตร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

2) ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.32) ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรม ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่มากพอควร เพราะรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน วิธีการจัดการเรียนการสอนเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน ระยะเวลาการจัดการเรียนการสอนเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนมีกิจกรรมทำให้ผู้เรียนสนใจอยากเข้ามาเรียน แผนการจัดการเรียนการสอนเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน การส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้ามาเรียนพระอภิธรรม การวิจัยเพื่อทำแผนการจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพเหมาะสม และการกำหนดช่วงเวลาในการจัดการเรียนการสอนมีเหมาะสม ซึ่งผลการวิจัยในประเด็นนี้ ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของวิจิต วงศ์สายตา (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ด้านหลักสูตรและเนื้อหา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง แต่สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญาศ เนตรชัย (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับ

สภาพการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชา พระอภิธรรมของสำนักเรียนพระอภิธรรม เขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคล (ใจชื่อสมบุรณ์) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาด้านการสอนของพระ สอนศีลธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัย พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

3) ด้านบุคลากรผู้สอน พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสม สำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.48) ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรม ด้านบุคลากรผู้สอน โดย ภาพรวม เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่มากพอควร เพราะผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่สอนอย่างท่องแท้ ผู้สอนมีบุคลิกที่ดีในการสอน ค่อยให้คำแนะนำในสิ่งที่ เป็น ประโยชน์ ผู้สอนมีเทคนิคสอนทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจในการเรียนได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน ผู้สอนมี วิธีการสอนสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจอยากเรียนตลอด ผู้สอนเป็นกันเองกับผู้เรียนค่อยให้ คำแนะนำช่วยเหลืออธิบายจนทำให้เกิดความเข้าใจ ผู้สอนมีความกระตือรือร้นในการสอน และชักจูงให้ ผู้เรียนต้องการอยากเรียน ผู้สอนต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจ เชื่อถือ และผู้สอนต้องให้การช่วยเหลือ เอื้อเพื่อ เสียสละ มุ่งมั่นตั้งใจสอน โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ยากลำบาก ซึ่งผลการวิจัยในประเด็นนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคล (ใจชื่อสมบุรณ์) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ด้านบุคลากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

4) ด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่ เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.56) ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรม ด้านการใช้สื่อ และแหล่งเรียนรู้ โดยภาพรวม เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่มากพอควร เพราะอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนมีความเพียงพอเหมาะสมเหมาะสม อุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนมี เหมาะสมแก่ผู้เรียน อุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน อุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนมี ความทันสมัยใหม่ หนังสือที่ใช้ในการสอนมีความทันสมัยจูงใจน่าศึกษา หนังสือทำการสอนมีเนื้อหาสาระ เข้าใจง่าย มีห้องสมุดไว้ค้นคว้าค่อยให้บริการอย่างเพียงพอเหมาะสม สื่อการสอนทางอินเทอร์เน็ต และ เว็บไซต์เพียงพอเหมาะสม และสถานที่ศึกษาเล่าเรียนมีเหมาะสม ผลการวิจัยในประเด็นนี้ ไม่สอดคล้อง กับงานวิจัยของวิจิต วงศ์สายตา (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชา พระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ด้านการ ผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง แต่สอดคล้องกับงานวิจัยของ

ธัญญาศ เนตรชัย (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชา พระอภิธรรมของสำนักเรียนพระอภิธรรม เขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า ด้านสื่อการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคล (ใจชื่อสมบุรณ์) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

5) ด้านการวัดและการประเมิน พบว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$, S.D. = 0.62) ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรม ด้านการวัดและการประเมิน โดยภาพรวม เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่มากพอควร เพราะให้การติดตามประเมินผลในห้องเรียนอย่างต่อเนื่อง ให้การติดตามประเมินผลการจัดการเรียนสอนอยู่เสมอ ให้การติดตามประเมินรูปแบบการจัดการเรียนการสอนอยู่เสมอ การติดตามประเมินผลในบุคลากรผู้สอน ให้การติดตามประเมินผลในบุคลากรผู้เรียน ให้การติดตามประเมินผลแก้ปัญหาในหลักสูตร ให้การติดตามประเมินผลหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ และให้การติดตามประเมินผลสถานการณ์การจัดการเรียนสอนในปัจจุบันผลการวิจัยในประเด็นนี้ ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของวิชิต วงศ์สายตา (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง แต่สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคล (ใจชื่อสมบุรณ์) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวัดผลประเมินผล โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญาศ เนตรชัย (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชา พระอภิธรรมของสำนักเรียนพระอภิธรรม เขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวัดและการประเมินผล โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้อยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านการติดตามประเมินผล ควรให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก เพราะค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.2.1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการติดตามประเมินผล ดังนั้น ควรวิจัย ปัญหา และอุปสรรค การติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนารูปแบบพระอภิธรรมที่เหมาะสมสำหรับ ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

7.2.2 ผลการวิจัย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในสี่ด้าน คือ ข้อ 8 ที่ว่า “การติดตามประเมินผล สถานการณ์การจัดการเรียนสอนในปัจจุบัน” ดังนั้น ควรวิจัย วิธีการติดตามประเมินผลสถานการณ์ การจัดการเรียนสอนพระอภิธรรมในปัจจุบัน

8. เอกสารอ้างอิง

- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2548). **สถิติสำหรับงานวิจัย**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และ บัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญาภาศ เนตรชัย . (2545). **ความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรวิชา พระอภิธรรมของสำนักเรียนพระอภิธรรม เขตภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- พระครูสมุห์วีโรจน์ วรมงคล (ใจชื่อสมบุญ) (2554). **สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรม ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2**. วิทยานิพนธ์ สังคมศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ระวี ภาวิไล. (2536). **อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- วิจิต วงศ์สายตา. (2544). **การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากร จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. (2546). **สาระน่ารู้เกี่ยวกับพระอภิธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : อภิธรรมโชติกะ วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). **การอบรมค่านคุณธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- องอาจ ญัฐพัฒน์. (2551). **การออกแบบการวิจัย : วิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน วิธีการ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

การศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ An Analytical Study of Brahmaviharadhamma as the Characteristics of the Buddhist Leader

พระเด่น สุชีโว¹, พระไกล่รุ่ง ปญญาวิชโร² และพระครูวิศิษฏ์ธรรมวงศ์³
Phra Den Suchevo¹ Phra Klairung Panyawachiro² and Phrakruvisitdhammawong³
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3}
Email : Suchevo.D@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเรื่องคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ 2) ศึกษาคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม และ 3) วิเคราะห์คุณค่าพรหมวิหารธรรม ในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นศึกษาค้นคว้า เอกสาร โดยสำรวจข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากตำราวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธควรมีคุณลักษณะที่สำคัญอยู่ 2 อย่าง คือ คุณลักษณะภายใน และคุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน ได้แก่ มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ ความรอบคอบ ความริเริ่มกล้าหาญ ไหวพริบดีทันต่อเหตุการณ์ มีความยุติธรรม อุดมทน กระตือรือร้นและเห็นอกเห็นใจผู้ใต้บังคับบัญชา และคุณลักษณะภายนอก คือ มีบุคลิกลักษณะที่ดี การวางตนที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนอันจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือจากผู้ใต้การปกครองและมีความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำ คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม ผู้นำควรมีจิตใจ ประกอบหลักพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ผู้นำที่มีจิตใจประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมประจำใจย่อมควบคุมจิตใจตนเองและปกครองคนอื่นได้เป็นอย่างดีพร้อมๆกับได้รับการยอมรับและการสรรเสริญจากผู้ถูกปกครอง ส่วนคุณค่าพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธมีคุณค่าอยู่ 3 ด้าน คือ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม และคุณค่าด้านการเมืองการปกครอง คุณค่าดังกล่าวเป็นผลที่เกิดจากการที่ผู้นำปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหารธรรมจนกลายเป็นคุณธรรมประจำใจ ทำให้การปกครอง การพัฒนาสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง

คำสำคัญ : พรหมวิหารธรรม; คุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ

ABSTRACT

An analytical study of Brahmaviharadhamma as the characteristics of the Buddhist leader was found that: The leader in Buddhism must have 2 characteristics: 1. Internal: to have mindfulness, wisdom, knowledge, and ability to consider. 2. External: to have good characteristics to the suitable position of oneself for the credit and confidence of leader. The Buddhist leader who has qualities of Metta: loving kindness, Karuna: compassion, Mudita: appreciative gladness, Upekkha: equanimity. One has these qualities can control oneself and take good care of other as well. By this action, he is praised by all. The value of Brahmaviharadhamma as the characteristics of leader has 3 fronts: 1. The value of economic, 2. The value of society 3. The value of politics, These values are resulted from practicing Brahmaviharadhamma. By practicing these, it makes developing society and nation prosperity and sustainability.

Keywords : Brahmaviharadhamma; Characteristics of the Buddhist Leader

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ผู้นำมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์มาตลอดประวัติศาสตร์ของการกำเนิดและวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย เพราะผู้นำจะต้องรู้จักการจัดการและการบริหารตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ “ครองตน ครองคน ครองงาน และครองสุข” โดยผู้นำต้องมีคุณลักษณะด้วยรู้จักการบริหารและการจัดการปัญหาเรื่องต่างๆ ได้ ตลอดจนมีความสามารถในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง ยุทธศาสตร์ และขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และนโยบายให้สำเร็จล่วงตามเป้าหมาย ตลอดจนสามารถระงับข้อพิพาท คือ ปัญหาต่างๆทางสังคมในสังคมปัจจุบันมีปัญหามากมาย เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด การทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาความยากจน ปัญหาความขัดแย้งทางความคิดศาสนา เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ สร้างความแปลกแยก (Alienations) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Chang) เป็นความแตกสลายของสังคม (Social Disintegration) เป็นภาวะความพิการของสังคม (Social Disorganization) สังคมขาดเสถียรภาพมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (ประเวศ วัชชี, 2545 : 6) ให้ความสงบและความเป็นปกติสุขเรียบร้อยด้วยดี

ผู้นำและความเป็นผู้นำ (leadership) เปรียบเสมือนแกนกลางหรือหลักชัยในฐานะเป็นบุคคลสาธารณะที่เป็นผู้มีอำนาจหมายเลขหนึ่งของประเทศที่ได้รับความไว้วางใจจากมหาชน เพราะเป็นผู้ที่จะนำสังคมไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่วางได้วางเป้าหมายไว้ และเป็นเหตุหน้าความสำเร็จรุ่งเรืองและ

ความสุขมาให้สมาชิกในสังคมหรือผู้อยู่ใต้การปกครองดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในพระพุทธศาสนา นอกจากจะต้องนำพาสมาชิกในสังคมทั้งหลายไปสู่ความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองแล้วภารกิจที่สำคัญสำหรับผู้นำยังต้องนำสังคมไปสู่ความดีงามและยั่งยืนอีกด้วย ปัจจัยที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งแห่งความสำเร็จของการทำหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาประเทศชาติของผู้นำ คือ การเป็นมีคุณธรรมและจริยธรรม เพราะคุณธรรมเป็นพื้นฐานที่มีความสำคัญในการปกครองหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเรื่องของคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ ความรู้สึกลึกซึ้งของชีวิต ความรู้สึกได้ว่าอะไรควรทำ ไม่ควรทำ ในการบริหารประเทศชาติ

ในพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนจำนวนมากหลายชุดที่มีเนื้อหาสาระความสอดรับหรือมีความสัมพันธ์กับหลักคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้นำ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ มาทุกยุคทุกสมัยมาโดยตลอด ตามที่ปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนามีทั้งหมด 16 แคว้นซึ่งเรียกว่า โสฬสมหาชนบท(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาชิรญาณวโรรส, 2514 : 101 – 104) ในบรรดา 16 แคว้นมีแคว้นที่มีความเข้มแข็งและมีอำนาจที่นำเกรงกลัวอยู่ 4 แคว้น คือ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540 : 4) แคว้นวังสะ แคว้นอวันตี แคว้นโกศล และแคว้นมคธ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนหลักธรรมที่มีความเหมาะสมให้กับผู้นำคือ พระมหากษัตริย์แต่ละแคว้น จนทำให้ได้รับความเคารพศรัทธาเลื่อมใสและทำให้เหล่ากษัตริย์ยอมปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ คือ นับถือศาสนาพุทธนับถือเชื่อฟังและปฏิบัติตามหลักธรรม(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2551 : 43) ยอมรับแนวคิดและนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติจนทำให้แคว้นแต่ละแคว้นต่างมีความเป็นปกติสุขกันถ้วนหน้า จากการเสนอหลักธรรมคำสั่งสอนต่อผู้นำในสมัยพุทธกาล เป็นภาพสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับผู้นำ เพราะประเทศชาติจะมีความมั่นคงและประชาชนจะมีความสุขขึ้นอยู่กับการบริหารและการพัฒนาสังคมของผู้นำหรือผู้ปกครอง ให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จอย่างมีผลดีมีประสิทธิภาพสูงและความเจริญและสันติสุขอย่างมั่นคงต่อไป ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏว่า ในมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมโดยแท้ถ้าพระราชารู้เป็นผู้เป็นใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นทุกข์ทั่วกัน.ถ้าเมื่อใดทั้งหลายว้ายข้ามแม่น้ำไปโคหัวหน้าฝูงว้ายข้ามไปตรง เมื่อโคหัวหน้าฝูงว้ายข้ามไปตรงอย่างนั้น โคทั้งหมดก็ย่อมว้ายข้ามไปตรงตามกัน.ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกันผู้ใดได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติเป็นธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติเป็นธรรมโดยแท้ ถ้าพระราชารู้เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นสุขทั่วกัน(ขุ.ชา. 58/637/610)

จากพุทธพจน์ข้างต้น ทำให้เห็นว่า ประเทศชาติและประชาชนจะเป็นไปอย่างไร ขึ้นอยู่กับผู้นำ เป็นหลักสำคัญ สังคมของมนุษย์ที่มีผู้นำที่ทรงคุณธรรมย่อมจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่มีการลักขโมย ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น ในบรรดาหลักคำสอนที่มีความสัมพันธ์กับผู้นำ หลักคำสอนที่มีความสำคัญสำหรับผู้นำอีกอย่างหนึ่งคือ หลักพรหมวิหารธรรม 4

คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม(ที.ปา. 16/228/177) มี 4 อย่าง คือ เมตตา คือ ความรักใคร่ ปราบณา ความสุขและความเจริญเพื่อผู้อื่น กรุณา คือ ความสงสาร ปราบณาเพื่อปลดเปลื้องความทุกข์ของผู้อื่น มุทิตา คือ ความพลอยยินดี ในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา คือ ความวางเฉย(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช, 2529 : 321)หลักพรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมที่มีความจำเป็นสำหรับผู้นำในการปกครองและบริหารประเทศชาติ เป็นพื้นฐานของความดีงามของมนุษยชาติ เป็นธรรมที่ขาดเสียมิได้ในการปกครองและจรรโลงสร้างสันติสุขในสังคม ความยุติธรรม และคุณประโยชน์อย่างมากต่อมนุษยชาติ เพราะเป็นหลักธรรมที่ผู้นำจะต้องให้ความสำคัญและประพฤติปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักพรหมวิหารธรรมไว้ว่า “เป็นธรรมเครื่องอยู่อาศัยที่ประเสริฐและไม่มีโทษ”(มูลนิธินามภิกขุวิทยาลัย, 2535 : 126) ที่จะนำบุคคลในสังคมไปสู่ความสงบสุขและคุณธรรมเบื้องสูงขึ้นไป ไม่ว่าสังคมใดถ้าขาดหลักพรหมวิหารธรรมแล้ว สังคมนั้นจะหาความสงบสุขไม่ได้ เพราะจะมีเบียดเบียนทำร้ายกัน พยาบาทป้องกัน อิจฉาริษยา ตั้งจิตไว้ในทางที่ไม่ควร ทำให้ขาดความปรารถนาดีเป็นต้นต่อเพื่อนร่วมโลก

ดังนั้น ผู้นำจึงควรมีหลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารและพัฒนาสังคมด้วยความรักใคร่ห่วงใย มีเมตตาจิตต่อกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความยินดีต่อความสำเร็จของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อปรารถนาดีหรือให้ความช่วยเหลือเขาเต็มที่จนสุดความสามารถแล้วก็ยังไม่สามารถทำให้เขารอดพ้นจากความทุกข์ทรมาน มีความทุกข์อันเกิดจากโรคร้าย เป็นต้นได้ ก็ควรวางใจเป็นกลาง หรือหากการช่วยเหลือเขาแล้ว ในทางที่ผิดกฎกติกา ระเบียบวินัยของสังคม ไม่มีความยุติธรรม ต้องหยุดไม่พยายามชวนช่วยช่วยเหลือ ปลอ่ยให้ดำเนินไปตามเหตุที่สมควร อันจะทำให้ตนดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาด้วยปัญญา จะไม่ต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย และยอมเป็นการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม อันเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสังคมเอง

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง พรหมวิหารธรรม 4 ในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธ ต้องการศึกษาให้เห็นว่าหลักพรหมวิหารเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามหลักพุทธศาสนาได้อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ
- 2.2 เพื่อศึกษาคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์คุณค่าพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้เข้าใจแนวคิดเรื่องคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธ
- 3.2 ได้เข้าใจแนวคิดเรื่องคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม
- 3.3 ได้เข้าใจเรื่องคุณค่าพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytical Approach) โดยวิธีการดำเนินการวิจัยเน้นการวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นเอกสาร (Document Research) เป็นหลักสำคัญโดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 3 ระดับ คือ

4.1 รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ.2525 และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรีกรุงรัตนโกสินทร์มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์พุทธศักราช 2525

4.2 รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) หมายถึง หนังสือ เอกสาร ตำรา วารสารงานวิจัย และวิทยานิพนธ์อันเป็นผลงานด้านวิชาการของนักวิชาการและนักวิจัยอื่น ๆ ที่มีเนื้อหา สอดรับกับงานวิจัยครั้งนี้

4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการประมวล รวบรวม สังเคราะห์ และทำการวิเคราะห์เอกสารข้อมูลชั้นปฐมภูมิและ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ เขียนงานการวิจัยพร้อมนำเสนอความเห็นของผู้วิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะตามแนวพุทธ

คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธผู้นำต้องเป็นบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกัน ทำการร่วมกันให้พากันไปด้วยดีนำไปสู่จุดหมายที่ดีงาม เปรียบเสมือนฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉันท ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรมเป็นผู้ทรงธรรมและเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหมู่ประชาชน ก็จะพลอยดำเนินตามด้วยความสวัสดี โดยสวัสดีภาพผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุขและบรรลุถึงจุดหมายที่ดีงามโดยถูกต้องตามธรรมทั้งหมดเป็นเพราะผู้นำมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงมักจะต้องมีความเฉลียวฉลาด มีความยุติธรรม มีความเข้าใจ มีความรอบรู้ ทัวไปและความรอบรู้เฉพาะอย่าง มีการรับรู้ได้อย่างถูกต้องและเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สูง เกี่ยวกับความฉลาดความกระตือรือร้นในหน้าที่การงาน ความริเริ่มในทางความคิด

ความอดทน ความพยายามคุณลักษณะทางนิสัยส่วนตัว เกี่ยวกับความฉลาดความรับผิดชอบการตัดสินใจ การชอบและรักงาน และ คุณลักษณะทางสังคม เกี่ยวกับความเห็นอกเห็นใจ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นผู้ไว้วางใจได้ ร่วมงานกับผู้อื่นได้ตลอดจนมีความสามารถในการตัดใจ มีความสามารถในการจูงใจ ผู้อื่นได้ดี มีความสามารถในการคัดเลือกและพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชา สร้างความสามัคคีมีความเห็นอกเห็นใจ ผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริตใจได้ด้วย ดังนั้น ผู้นำตามแนวพุทธ ต้องมีคุณลักษณะของผู้นำที่ดีอยู่ 2 อย่าง คือ คุณลักษณะภายในและคุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน ได้แก่ มีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถ และการคิดพิจารณาให้รอบคอบ และคุณลักษณะภายนอก คือ มีบุคลิกลักษณะที่ดี การวางตนที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนอันจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือและมีความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำ

5.2 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม ผู้นำที่มีพรหมวิหารธรรมเป็นคุณลักษณะ คือ เป็นผู้นำที่มีจิตใจประกอบหลักพรหมวิหารธรรม 4 อย่าง คือ เมตตา คือ ความรัก กรุณา คือ ความสงสาร มุทิตา คือ ความยินดี และอุเบกขา คือ ความวางเฉยอย่างเป็นกลางตามลำดับพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ

1. คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักเมตตา ผู้นำที่มีเมตตาพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมประจำใจ จะเป็นผู้นำที่มีความปรารถนาดี ปราศจากความพยาบาทปองร้าย คิดทำแต่ในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ ซึ่งอาการของจิตนี้ ทุกคนย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติ เพียงแต่ความปรารถนาดีเหล่านั้น ส่วนใหญ่ยังเจือด้วยราคะเสนหาซึ่งเป็นศัตรูใกล้ของเมตตา การนำเมตตามาเป็นคุณธรรมประจำใจ จึงสามารถกระทำได้โดยการปรับปรุงความปรารถนาดีดังกล่าวให้เป็นคุณบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและคนซึ่งเป็นที่รักในวงแคบของตน หรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณ

2. คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักกรุณา ผู้นำที่มีหลักกรุณาเป็นคุณธรรมประจำใจ จะต้องเป็นผู้มีความสงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลายต้องการช่วยกำจัดปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นพื้นฐาน เพียงแต่ยังเจือด้วยวิหิงสา คือความคิดเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น เพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังความโหม่นสั่นเมื่อได้เห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก เพราะเป็นภาวะของจิตที่คับแคบ ต้องการให้ตนเองและคนผู้เป็นที่รักของตนพ้นทุกข์เท่านั้น ผู้นำจะต้องมีความเมตตาเยื่อใย อยากจะช่วยเหลือปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ปราศจากซึ่งความทุกข์แก่คนหรือสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีความสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นประสบเคราะห์กรรม ทั้งผู้ปฏิบัติจะเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตาใจไมตรีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

3. คุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธตามหลักมุทิตา ผู้นำที่มีหลักมุทิตาเป็นคุณลักษณะคือ ผู้นำมีความพลอยยินดีกิริยาที่พลอยยินดีภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลายโดยปราศจากความริษยาเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุขซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ทุกคนย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติเพียงแต่

ยังเจือด้วยความริษยาเมื่อเห็นคนอื่นได้สมบัติและแม่ในสมบัติที่ตนได้ ก็ยังมีโสมนัสเจือด้วยตัณหา การนำมูทิตามาเป็นคุณธรรมประจำใจ จำต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยึดรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณปราศจากความริษยาและโสมนัสที่เจือกิเลสตัณหา เพราะว่ารริษยาเป็นศัตรูไกลของมูทิตาส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูใกล้ของมูทิตา

4. คุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธตามหลักอุเบกขา ผู้นำที่มีหลักอุเบกขาเป็นคุณลักษณะคือ ผู้นำมีความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดี หรือปฏิฆะ ความยินร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดาสามัญ ในเวลาปรกติที่ยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้าย เพียงแต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายได้โดยง่าย

5.3 คุณค่าของพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธ คุณค่าของหลักของพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธนั้น หากผู้นำมีหลักพรหมวิหารธรรมแล้วทำให้เกิดคุณค่าในด้านต่างๆตามลำดับดังนี้

1. คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง คุณค่าของพรหมวิหารธรรมสำหรับผู้นำใน ด้านการเมืองการปกครอง ความเจริญและความเสื่อมของรัฐในพุทธศาสนาโดยเริ่มจากที่มนุษย์ได้มารวมกันเป็นรัฐ ก่อเกิดสถาบันหลักคือสถาบันครอบครัวและอื่นๆ ซึ่งทำให้สังคมมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น จากสังคมที่เคยอยู่อย่างสงบสุขก็เริ่มมีปัญหาเกิดขึ้นตามมาอย่างมากมาย ก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคมทำให้มนุษย์ต้องร่วมมือกันในการแสวงหาทางออกให้กับปัญหานี้ นั่นก็คือ จัดการคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเพียงพร้อมให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลพวกตน และให้จัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในรัฐให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยในรัฐได้ถ้าหากผู้นำเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีคุณธรรมและคนในรัฐก็มีคุณธรรมมีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วรัฐนั้นก็มีความมั่นคง ไม่ล่มสลายง่ายๆ แต่หากรัฐได้มีนัยตรงข้ามจากนี้รัฐนั้นย่อมล่มสลายได้ง่ายสังคมแตกแยกมีแต่ความวุ่นวาย เพราะคนในรัฐไร้ศีลธรรมผู้นำที่มีคุณธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ดังนั้น หลักธรรมที่เป็นหลักผู้นำในพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิธีการพัฒนาการเมืองการปกครองส่งผลต่อระบบการปกครองนี้มีผลนำไปในทางที่ดีและไม่ดีมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ นำความผาสุกมาสู่และ นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน

แต่หากผู้นำปฏิบัติตนตามธรรม หรือมีธรรมเป็นหลักสำคัญ เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ด้วยการยึดธรรมเป็นใหญ่ยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการและกฎกติกาที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐานเคารพธรรม เชิดชูธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรมและประพฤติธรรมด้วยตนเอง ถ้าพิจารณาผู้นำตามที่

ปรากฏในจักกวัตติสูตรย่อมมองเห็นว่าผู้ปกครองจะต้องยึดความถูกต้อง ความยุติธรรม หรือความดีความงามทุกอย่างเป็นหลักเรียกว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องโปร่งใสไม่เกิดปัญหาธรรมในสังคมไม่ว่ากรณีใดๆ ดังนั้นผู้ปกครองที่เป็นพระราชาก็ได้นามว่า “ธรรมราชา” ทั้งหมดล้วนเกิดมาจากการที่ผู้นำมีหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถือเป็นกษัตริย์หรือจตุระเบียบทางสังคมอย่าง

จะเห็นว่า พรหมวิหารธรรม ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์หลักธรรมข้อนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ผู้นำที่ต้องประพฤติอย่างสม่ำเสมอเมื่อมีผู้ประพฤติอย่างสม่ำเสมอ

2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านเศรษฐกิจกับผู้นำนั้น ผู้นำนั้นควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนดำเนินที่ถูกต้องและแก้ปัญหาไขปัญหาด้านเศรษฐกิจให้ถูกต้องตามสาเหตุของปัญหา เพราะคนเรามีความต้องการเครื่องบริโภค แต่การใช้เครื่องบริโภคนั้นจะต้องให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง จึงจะเกิดความสุขได้ เพราะหากคนเรายู่สภาพที่ยากจนเกินไป ไม่อาจหาได้แม้ปัจจัย 4 อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการดำรงชีวิตจะเห็นความสุขได้อย่างไร เมื่อคนเรามีความทุกข์ไร้สุข ความทุกข์ก็จะกลายเป็นความทะยานอยาก เมื่อความทะยานเพิ่มปริมาณมากขึ้นความรุนแรงและความเลวร้ายก็บังเกิด สังคมก็ปราศจากความเอื้อ อารมณ์ต่อกัน การที่ความเอื้ออารมณ์ต่อกันจะปรากฏขึ้น ในสังคม ความเอื้อในอยู่ในด้านวัตถุก็เป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม เพราะวาทวัตถุก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์ เพราะความยากจนเป็นสาเหตุหนึ่งในการประพฤตินิโคตศีลธรรม เช่น การมีการลักขโมย การทุจริต ความรุนแรงและความโหดร้ายอันนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมและความสับสนวุ่นวาย ดังนั้น ผู้นำ จะต้องมีการจัดสรรสวัสดิการของรัฐเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ และเพื่อลดอาชญาให้ได้ โดยการสร้างระบบเศรษฐกิจของประชาชนคือ ให้ความสมบูรณ์ในอาชีพของตน รัฐสวัสดิการที่ผู้นำควรสนับสนุนคือแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์พืชและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ทางด้านเกษตรกรรมแก่ชาวไร่ชาวนา ควรจะมีการจัดหาเงินทุนแก่พ่อค้ารายย่อยผู้ประกอบการธุรกิจรายย่อย ควรจะมีการจ่ายค่าจ้างแรงงานที่เพียงพอแก่ผู้ใช้แรงงาน เมื่อผู้นำทำได้อย่างนี้ ประชาชนก็มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพแล้ว ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกรอคอยใจผลที่ตามมาคือประเทศชาติจะมีความสุขหลักธรรมในพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ในด้านเศรษฐกิจคือ หลักการที่ปรากฏในกฎทันทสูตรหลักของทิวฐธัมมิกถตถสังวัตตินิกธรรม ความสันโดษ และความสุขของฆราวาส เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ผู้นำควรปฏิบัติและชี้แนะให้ประชาชนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวด้วย เพราะหากประชาชนหรือผู้ตามปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ย่อมไม่มีความอึดอัดขัดสนในเรื่องปัจจัยการดำรงชีพ เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามหลัก

ของสันโดษ ความสันโดษ หมายถึงความยินดีด้วยของของตนความยินดีเฉพาะของของตนความยินดีในของตามมีตามได้ ความสันโดษเป็นหนึ่งในธรรมที่กระทำที่พึงคือคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึงของตนได้

3. คุณค่าด้านสังคม พรหมวิหารธรรมเป็นคำสอนสำคัญที่มุ่งส่งเสริมการสร้างสรรค์สังคมเป็นหลักธรรมที่แสดงออกต่อผู้อื่น ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ และพรหมวิหารทั้ง 4 ข้อ จะต้องประสานกลมกลืนกัน เพราะถ้าขาดเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดความบกพร่องทางสังคมอย่างแน่นอนเช่น เมื่อคนมีน้ำใจต่อกัน มีเมตตา กรุณา และมุทิตาต่อกัน ก็มีความอบอุ่น มีความสุขในการอยู่ร่วมกัน แต่ข้อเสียจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก มนุษย์จำนวนหนึ่งจะชอบหวังพึ่งพาผู้อื่นเสมอโดยคิดว่า ถ้าเราเดือดร้อนก็ไปหาผู้ใหญ่ไปหาญาติเมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์ส่วนมากจะเกิดความเกียจคร้าน ประมาทขาดความรับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ อุเบกขาจึงเป็นจุดถ่วงดุลยภาพในสังคมหรือเป็นหลักประกันที่สำคัญ คือ บุคคลที่ทำผิด ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม มักจะเข้าไปหาผู้ใหญ่เพื่อขอความเมตตา แต่ถ้าผู้ใหญ่มีอุเบกขา ก็หมายความว่า คนผิดย่อมได้รับผลแห่งความผิด เมื่อเป็นเช่นนี้ การมีพรหมวิหารธรรม เป็นพื้นฐานทางจิตใจจึงเท่ากับว่าเป็นหลักประกันทางสังคม พรหมวิหารจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม

4. คุณค่าด้านหลักจริยธรรม หลักพรหมวิหารธรรมนั้น เป็นหลักจริยธรรมเป็นข้อประพฤติปฏิบัติในหลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายคือ ความดับทุกข์ อยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์ นั่นก็หมายความว่า จริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิบัติ การดำเนินตนให้มีความเหมาะสมแก่ภาวะ ฐานะ กาลเทศะและเหตุการณ์ปัจจุบัน ที่เป็นการนำความรู้ในความเป็นจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม โดยมีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมหรือการกระทำทางกาย วาจา ใจอันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

1. มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับพื้นฐานได้แก่ หลักเบญจศีล เบญจธรรม หรือหลักมนุษยธรรม หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ประกอบด้วย ศีล 5 คือ เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท 84 และธรรม 5 คือ เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวรสังจจะและสติสัมปชัญญะ

2. มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถหรือทางแห่งความดี 10 ประการ คือ กายกรรม หมายถึง การกระทำดีทางกาย ได้แก่ ศีลข้อที่ 1 - 3 วจีกรรม การกระทำดีทางวาจา ได้แก่ ศีลข้อ 4 และขยายเพิ่มอีก 3 ข้อคือ ละการพูดคำส่อเสียด ละการพูด คำหยาบและละการพูดเพื่อแฉ้อ และมโนกรรม การกระทำดีทางใจ ได้แก่ การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นไม่มีจิตคิดร้าย และมีความเห็นชอบ

3. มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือทางสายกลาง คือ สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ได้แก่ ความดำริชอบ สัมมาวาจา หมายถึง การเจรจา

ชอบ สัมมาแกมมันตะ คือ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ได้แก่ ความพยายามชอบ สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นชอบ

จะเห็นว่า หลักพรหมวิหารธรรมในฐานะที่เป็นมาตรฐานแห่งการประพฤติกล่าวได้ว่าหลักพรหมวิหารธรรม เป็นความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยและความพลอยยินดีต่อความสำเร็จ ต่อคุณความดีของผู้อื่นสัตว์อื่น และความวางใจเป็นกลาง เทียงธรรมเที่ยงตรงต่อผู้อื่น โดยอาศัยหลักกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับทางสังคมซึ่งบัญญัติขึ้นโดยชอบ เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ จัดเป็นจริยธรรมระดับพื้นฐานการทำความดีทางกาย วาจา ใจ หรือ อกุศลกรรมบถ 10 จัดเป็น จริยธรรมระดับกลางมีสัมมาทิฐิ เป็นจริยธรรมระดับสูง พรหมวิหารจึงเป็นจริยธรรมที่มีคุณค่าแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้นำและผู้เจริญพรหมวิหารทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นตลอดจนสังคมและประเทศชาติสืบต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ในระดับองค์กรหรือหน่วยงาน ควรนำแนวคิดเรื่องพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธนี้บรรจุเข้าในแผนพัฒนาทั้งในระดับท้องถิ่นโดยมีหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ จังหวัด และทั้งในระดับประเทศ ตลอดจนผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของผู้นำที่มีพรหมวิหารธรรมนั้นมีคุณลักษณะที่ดีเป็นอย่างไร หากผู้นำขาดหลักพรหมวิหารธรรมจะทำให้ผู้นำนั้นมีความคุณลักษณะอย่างไร และในระดับบุคคล ควรมีการจัดโครงการอบรมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้นำในระดับท้องถิ่นโดยมีหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดซึ่งจะทำให้ผู้นำในระดับท้องถิ่นตามลำดับนั้นมีความตระหนักรู้ในหน้าที่และความเป็นผู้ที่ดีควรมีคุณธรรมและจริยธรรมอย่างไรต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ” พบว่า ยังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมซึ่งไม่ใช่ประเด็นหลักในการวิจัยครั้งนี้ได้อีก ผู้วิจัยจึงขอเสนอหัวข้อ/ประเด็นในการวิจัยเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมในครั้งต่อไปดังนี้

6.2.1 ศึกษาวิเคราะห์ความยุติธรรมตามหลักอุเบกขาพรหมวิหารธรรม

6.2.2 ศึกษาวิเคราะห์การแก้ปัญหาความขัดแย้งตามหลักพรหมวิหารธรรม

7. บรรณานุกรม

ประเวศ วะสี. (2545). *วิถีมุขยในศตวรรษที่ 21* สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์.

- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาสน์.
พระไตรปิฎกฉบับหลวง พ.ศ. 2514 พิมพ์ในปิณฑองรัชตาทิเชกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
มูลนิธิมัทมกุฎราชวิทยาลัย. (2535). **วิสุทธิมรรค ภาคที่ 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มัทมกุฎราชวิทยาลัย.
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช. (2529). **สารานุกรม
พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มัทมกุฎราชวิทยาลัย.
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2514). **พุทธประวัติ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มัทมกุฎราชวิทยาลัย.

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

The Relation of Mind and Emotion in The Theravada Buddhist Philosophy

พระสุเมธ สุเมโธ (มีเนตร)¹, พระมหาประภาส ปรีชาโน² และสฤษณ์ แพงทรัพย์³

Phra Sumeth Sumetho(Meenet)¹, Phramahaprapas Parijano ² and Saris Paengthop ³

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3}

E-mail : phrasumeth.s@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาหลักคำสอนเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาท 2)ศึกษาหลักคำสอนเรื่องอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท และ 3)ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกและจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาทพบว่า จิต คือ ธาตุที่รู้อารมณ์หรือสิ่งที่รับรู้อารมณ์ จำอารมณ์ และรู้อารมณ์ได้ในทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ จิตนั้นจะเกิดดับสืบทอดกันไปอย่างไม่ขาดสาย และรวดเร็วมากดุจกระแสน้ำ คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป จิตสามารถฝึกฝนและพัฒนาได้จากจิตของปุถุชนที่อยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลสจนถึงจิตของอริยบุคคลที่หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลส, หลักคำสอนเรื่องอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท คือสภาวะรูปกับนามที่จิตและเจตสิกเกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยวเข้ามาเป็นอารมณ์ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ และสิ่งใดก็ตาม ที่จิตสามารถรับรู้ได้ สิ่งนั้นเรียกว่า “อารมณ์” อารมณ์มีลักษณะที่เกิดได้กับรูปและนามที่ปรากฏขึ้นทางอายตนะ หรือทวารทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้นกาย และลักษณะภายในที่เป็นสภาวะนาม คือ เจตสิกส่วนที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นธัมมทานอันเป็นพื้นเพหรืออุปนิสัยเดิม เรียกว่า จริต 6 อย่างซึ่งแสดงออกมาทางพฤติกรรม มีทั้งทำให้จิตเกิดความปรารถนาน่ายินดี เรียกว่า อภิภูฏารมณ์ เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญสุข และทำให้จิตเกิดความไม่ปรารถนาในสิ่งร้าย เรียกว่า อนิภูฏารมณ์ คือสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับอภิภูฏารมณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นกระบวนการรับรู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของจิตกับอารมณ์โดยอาศัยปัจจัย 3 ประการ คือทวาร 6 อารมณ์ 6 วิญญูณ 6 โดยทำหน้าที่การกระทบสัมผัสกันทำให้เกิดการรู้แจ้งสมบูรณ์ทางปัญจทวาร และมโนทวาร ทำหน้าที่รับใช้มนุษย์ 2 อย่างคือเป็นทางรับรู้โลกและหรือเป็นประตูที่มนุษย์จะเปิดออกไปรับอารมณ์ที่เป็นรสอร่อย

ของโลก, ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้แก่ การพัฒนากาย วาจา ซึ่งมี ความสัมพันธ์กันกับความเคยชินและศรัทธา, จิตสัมพันธ์กันกับ สติ เพื่อผูกจิตให้อยู่กับอารมณ์ที่จะทำให้ เกิดสมาธิ, และปัญญามีความสัมพันธ์กันกับ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการด้วยการลงมือปฏิบัติ ตามหลัก ของไตรสิกขา ได้แก่ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดในพุทธปรัชญา คือความพ้นทุกข์อันเป็น ความปรารถนาของผู้มีจิต และอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวกันเท่านั้น

คำสำคัญ : การศึกษาความสัมพันธ์; จิตกับอารมณ์; พุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

This research serves the purposes: 1. to study the doctrine rooted in Buddhist philosophy 2. to study the doctrine of emotions in Buddhist philosophy and 3. to study the relationship between mind and emotion in Buddhist philosophy. This research was undertaken through the qualitative research, placing the emphasis on the documentary one. As a result, data were gained from such secondary sources as. The Tripitaka and relevant documents.

Outcomes of the research have revealed the following findings: Doctrine is rooted in Buddhist philosophy, mental emotional elements. Or what is perceived emotional memories, emotions and thought syntheses, ears, nose, tongue, emotions, body and spiritual mind of the up coming successor to the continuous and rapid currents, as is happening in and goes out. You can train and develop the spirit of mortals who are under the influence of passion. The noble spirit of the liberation of the power of passion, emotion doctrine in Buddhism's philosophy is that the situation Picture with mental retardation and seizure Ethic linked to emotions such as form, sound, smell, taste and Kappa Trimarans and whatever. The mind can recognize What is called the "mood" I look at it with a picture and the name that appears to the sense or the anal and 5 are the eyes, ears, nose, tongue, body and style within a state, as is Ethic the mattress as in Khan, primarily as. backgrounds or character originally called sixth sense, which shows the behavior. Have the desire and mental gratification gratifying that such praise fortune, happiness and mental abilities desire evils called Anurans is located opposite to the gratification.

The relationship between mental and emotion in Buddhist philosophy. It is the recognition that there is a relationship of affection with emotion by the three main doors of six emotions 6 Spirit 6 by acting on the tangent cause enlightenment complete the pentathlon and anal conception anal serves the human second. is a recognized world. And a door, the man turns out to be the mood is delicious in the world, the relationship between mental and emotional quality of life, including the development of body, speech, which is associated with the habit and faith, spiritual relationship with. To tie in with my conscious mind to concentrate, and intelligence are correlated with global growth Jose superb and reflective thinking. With practice According to the threefold include precepts, meditation and wisdom towards the ultimate goal of Buddhist philosophy. Is suffering the desire of the soul. And it is the only one.

Keywords : A Study of the Relation; Mind and Emotion; Theravada Buddhist Philosophy

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ความสุข และความทุกข์เกิดขึ้นเพราะความที่จิตคิด หรือยึดเหนี่ยวในอารมณ์ที่มากกระทบอย่างรุนแรงจนไม่สามารถประคองจิตให้ตั้งมั่นควบคุมตนเองไม่ได้ และไม่รู้เท่าทันความเป็นจริงของจิตกับอารมณ์ ซึ่งจิตกับอารมณ์นั้นเป็นธรรมชาติส่วนที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดการรับรู้ และเรียนรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นทุกช่วงเวลาของชีวิตไม่ว่ามนุษย์ทุกรูปนามจะอยู่ในเพศใด วัยใด ชนชาติใด และในฐานะอะไรก็ตาม จะต้องอาศัยธรรมชาติทั้งสองส่วนนี้ในการติดต่อสื่อสารกับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมภายนอกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งสิ่งที่รู้ (จิต) กับสิ่งที่ถูกรู้ (อารมณ์) จะปราศจากกันไม่ได้ เพราะเป็นธรรมชาติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ทำงานร่วมกัน เช่น การคิดค้นปรุงแต่ง จดจำเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต และจินตนาสร้างสรรค์ภูมิปัญญาจนเกิดมีคุณค่ามากมายมหาศาลอย่างน่าอัศจรรย์ และทำให้เกิดทุกข์โทษภัยอย่างมหันต์เช่นเดียวกัน ซึ่งโดยส่วนมากมนุษย์มักจะใช้จิตกับอารมณ์นำมาสร้างปัญหามากกว่าการสร้างสติปัญญา ที่สำคัญมนุษย์ยังจมปลักอยู่กับความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในจิตที่ไม่รู้เท่าทันอารมณ์จนเกิดปัญหาตามมามากมาย

ความสำคัญของปัญหาในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจที่จะมองข้ามได้ เพราะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับตัวตนของคนเราอย่างแนบแน่นจนแยกไม่ออก หรือบางครั้งไม่อาจนึกคิดได้ว่า สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในตัวตนของเราจริงๆ เพราะเหตุว่าสิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมที่อาศัยอยู่ในรูปร่างกายของคนเรา กล่าวคือ รูปร่างกายของมนุษย์เราไม่สามารถที่จะอยู่ได้เองโดยลำพัง

ถ้าไม่อาศัยจิต และจิตก็มีหน้าที่รับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบในทางหู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ อยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่ามีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกัน และแน่นอนว่าความสัมพันธ์กันนั้น มิใช่จะเกิดขึ้นกับเฉพาะเพียงอารมณ์ที่น่ายินดีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังมีอารมณ์ที่ไม่น่ายินดีอื่นๆ อีกมากมายที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา ดังนั้น หากเรารู้ถึงความสัมพันธ์กันของทั้งจิตและอารมณ์นี้บ้างแล้ว จึงอาจจะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้เราสามารถบริหารชีวิตของเราให้ก้าวเดินต่อไปข้างหน้าได้อย่างราบรื่นมากยิ่งขึ้น ว่าอารมณ์ที่น่ายินดีน่าปรารถนา หรืออารมณ์ที่ไม่น่ายินดีไม่น่าปรารถนา แท้จริงก็เปรียบเช่นดังเงา หากใช้สิ่งที่แท้จริงควรที่จะเข้าไปยึดถือมันได้แม้แต่อย่างไร เพราะสิ่งที่ถูกจิตรู้ คือสิ่งที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณสัมผัส (กายสัมผัส) และธรรมารมณ์ โดยผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นเพียงดังเงาหรือสายลมที่พัดผ่านเราไปชั่วขณะหนึ่งเท่านั้นเอง คือเมื่อตาเห็นหรือกระทบรูปก็เป็นเพียงอารมณ์ของตา เสียงเมื่อเห็นหรือกระทบหูก็เกิดเป็นอารมณ์ของหู ฉะนั้น เมื่อเห็นจิตกับอารมณ์มีความสัมพันธ์กันเกิดขึ้นอย่างนี้แล้ว จึงน่าที่จะเป็นประโยชน์หรือเป็นความสำคัญต่อการที่จะทำให้ไม่หลงมัวเมา เข้าใจชีวิตของตนเองได้ดียิ่งขึ้น

ปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คนในทุกสังคม เพราะจิตกับอารมณ์เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวตนของเราทุกคน ดังนั้น หากเราไม่เข้าใจในเรื่องจิตกับอารมณ์ของเรา ความทุกข์ร้อน หรือปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นก็ไม่ใช่เพียงแค่ตัวบุคคลเท่านั้น แต่อาจจะขยายวงกว้างไปสู่ปัญหาครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และแม้แต่สภาพสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ก็อาจจะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากความต้องการ ความปรารถนาในสิ่งต่างๆ จากอารมณ์นั้น ย่อมที่จะบีบคั้นจนทำให้คนเราขาดความรู้เท่าทัน และนำไปสู่สาเหตุต่างๆ ในอันที่จะทำให้เกิดปัญหาความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นติดตามมาได้เสมอ ดังเช่น ประมาทมัวเมาในลาภ ความโลภอยากได้ของผู้อื่น ความเห็นแก่ตัว มีความโกรธแค้นชิงชังผู้อื่นเมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการ ทำให้ประมาทมัวเมาในลาภ ยศ อำนาจ เกิดความเครียด ควบคุมตัวเองไม่ได้ เจ็บป่วยสารพัดโรค และอาจหนีปัญหาต่างๆ ที่รุมเร้าด้วยการฆ่าตัวตาย เป็นต้น

เพราะฉะนั้น แนวทางในการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นน่าสนใจแก่คนในสังคมทุกระดับ ทำให้คนเราฉลาด มีเหตุมีผล และมีปัญญา มองเห็นชีวิตตามความเป็นจริง แม้แนวทางในการศึกษาเรื่องจิตและอารมณ์ ดังกล่าว จะปรากฏให้พบเห็นอยู่บ้าง แต่ก็ยังมีประเด็นอื่น ๆ อยู่อีกมากมายที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยรวมที่จะพัฒนาคนทุกระดับให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดสนใจที่จะวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ว่าหลักคำสอนในเรื่องจิตกับอารมณ์หรือความเข้าใจในเรื่องความเป็นตัวตนอันแท้จริงของคนเรานั้น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจในการศึกษา และ

ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหานำไปสู่การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2.2 เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ทำให้ทราบหลักคำสอนเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 3.2 ทำให้ทราบหลักคำสอนเรื่องอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 3.3 ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 3.4 นำผลจากการวิจัยไปเป็นข้อมูลสารสนเทศในการวิจัย และเผยแพร่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อการนำไปปฏิบัติในการรักษาจิตและอารมณ์ของตนเองได้อย่างถูกต้อง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

1. ขั้นสำรวจข้อมูล
 - 1.1 ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
 - 1.2 สำรวจเอกสารงานวิจัยที่มีผู้รู้เขียนและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
2. ขั้นรวบรวมข้อมูล
 - 2.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) และจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) แล้วจัดลำดับ ความเกี่ยวข้อง ความสำคัญในเรื่องเหตุผล และที่มา เพื่อแยกประเภท
 - 2.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 นำข้อมูลเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ลักษณะ และแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท มาศึกษาวิเคราะห์ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

3.2 ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

4. ชั้นนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

5. ผลการวิจัย

5.1 หลักคำสอนเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาท จากการวิจัย พบว่า หลักคำสอนเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาทประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้

จิต ในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ธาตุที่รู้อารมณ์หรือสิ่งที่รับรู้อารมณ์ ซึ่งมีการคิดหรือรับรู้อารมณ์ เป็นเหตุให้เกิดสติทั้งหลายรู้อารมณ์ และทำให้สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตวิจิตรพิสดาร จากการรับรู้อารมณ์ได้จากอายตนะที่มีภายในตน อันได้แก่ การรับรู้อารมณ์ได้ในทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจลักษณะของจิตแบ่งออกได้ 4 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะโดยทั่วไปของจิตหรือ สามัญลักษณะ มี 3 ลักษณะ คือ ไม่เที่ยง ถูกบีบคั้น ไม่มีตัวตนที่แท้จริง 2) ลักษณะเฉพาะของจิต หรือ วิเสสลักษณะ มี 4 ลักษณะคือ การรู้แจ้งในอารมณ์ เป็นประธานในการรู้ทั้งปวงมีการเกิดดับขึ้นต่อเนื่อง การทำงานของจิตที่ต่อเนื่องไม่ขาดสาย 3) ลักษณะของจิตมนุษย์ปุถุชน คือ ไปได้ไกล เทียวไปดวงเดียว ไม่มีรูปร่าง และมีถ้าคือกายเป็นที่อยู่อาศัย ดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษาได้ยาก ห้ามไว้ได้ยาก ช่มได้ยาก มักตกไปในอารมณ์ที่ชอบใจเห็นได้ยาก เป็นสภาวะที่ละเอียด และเกิดดับเร็ว ผู้ที่ฝึกฝนอบรมด้วยความอดทนพยายามอยู่เป็นนิจย่อมยังจิตให้วิจิตรพิสดารได้ 4) ลักษณะของจิตมนุษย์อริยชนมี 4 ระดับ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

ประเภทของจิตตามระดับชีวิต หรือชั้นของจิตสามารถแบ่งได้ 4 ชั้น ที่เรียกว่า ภูมิ 4 คือ 1) กามาวจรจิตคือระดับจิตที่ยึดหน่วง รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งที่ถูกต้องกาย และความนึกคิดอันเนื่องด้วยสิ่งเหล่านี้เป็นอารมณ์ มี 54 ดวง ได้แก่ อกุศลจิต คือจิตที่มีโทษ 12 ดวง อเหตุจิต คือจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ 18 ดวง และโสภณจิต คือจิตที่ดีงาม 24 ดวง 2) รูปาวจรจิต คือระดับจิตที่ท่องเที่ยวยึดหน่วงในบัญญัติของรูปธรรมเป็นอารมณ์มี 15 ดวง ได้แก่ 1) กุศลจิตคือจิตที่ไม่มีโทษ 5 ดวง 2) วิปากจิต คือจิตที่เป็นผลของมหากุศล 5 ดวง และ 3) กริยาจิต คือจิตที่เป็นมหากุศลเกิดขึ้นในสันดานของพระอรหันต์ 5 ดวง 3) อรูปาวจรจิต คือระดับจิตที่ท่องเที่ยวยึดหน่วงบัญญัติของอรูปธรรม และจิต (วิญญาณ) เป็นอารมณ์ มี 12 ดวง ได้แก่ 1) กุศลจิต คือจิตที่ไม่มีโทษ 4 ดวง 2) วิปากจิต คือจิตที่เป็นผลของมหากุศล 4

ดวง และ 3) กิริยาจิต คือจิตที่เป็นมหากุศลเกิดขึ้นในสันดานของพระอรหันต์ 4 ดวง 4) โลกุตตรจิต คือระดับจิตของผู้พ้นแล้วจากภุมิทั้ง 3 ข้างต้น มี 8 ดวง ได้แก่ 1) มรรคจิต คือจิตที่เข้าถึงความเป็นใหญ่ และประเสริฐ 4 ดวง (20 ดวง) และ 2) ผลจิต คือจิตที่เป็นผลปรากฏความเป็นปุถุชน สู่วิษณุ หรือ อริยบุคคล มีนิพพานเป็นอารมณ์ 4 ดวง

รวมจิตทั้งหมดมี 89 ดวง และโดยพิสดารมี 121 ดวง

จิตมีความสัมพันธ์กับเจตสิก เพราะเจตสิกอาศัยจิต ประกอบกับจิต เกิดร่วมกับจิตเกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต มีวัตถุเดียวกับจิต และมีอารมณ์เดียวกับจิต แม้เจตสิกจะเกิดร่วมกับจิต แต่เจตสิกแต่ละดวงต่างทำหน้าที่เฉพาะตามลักษณะของตน ๆ จิตและเจตสิกต่างอิงอาศัยกัน เจตสิกนอกจากอาศัยจิตดังที่กล่าวมาแล้วจิตก็ต้องอาศัยเจตสิกในการเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

การทำงานของจิต แบ่งออกได้ 3 ส่วน คือ 1. ฐ่อารมณ 2. จำารมณ และ 3. นึกคิดารมณ ซึ่งการทำงานจะต้องอาศัยเจตสิก และอารมณ โดยมีอายตนะภายใน หรือ ทวารทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นเครื่องมือเชื่อมต่อกับอารมณทั้ง 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย) ธรรมารมณ (ความนึกคิด) ที่ผ่านเข้ามา ทั้งอารมณที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งการทำงานที่เกิดต่อเนื่องกันไป 3 ขณะ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นอยู่ทุกขณะไม่ขาดสายทั้งขณะที่หลับและตื่นอยู่ และนอกจากนี้ยังมีจิตอีก 2 ดวงที่อยู่ในภาวะเป็นภวังคจิตแต่ทำหน้าที่ 2 อย่าง คือ จิตจิตหมายถึง จิตดวงสุดท้ายที่ดับไปในขณะที่คนตาย และปฏิสนธิจิต อันหมายถึงจิตดวงแรกที่เกิดขึ้นในภพใหม่ด้วยพลังกรรมนิमितและคตินิมิต

อำนาจของจิต ได้แก่ ความเป็นใหญ่เป็นหัวหน้าสำเร็จด้วยอำนาจในการกระทำด้วยตนเองแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มีอำนาจในการสังสมกรรม และรักษาวิบาก ตลอดจนจนในการรับอารมณต่าง ๆ และอนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน จะให้ไม่สูญหายไปพร้อมกับการดับของจิตแต่ละดวง ทั้งนี้ เพราะจิตดวงใหม่มีเหตุมีปัจจัยมาจากจิตดวงเดิม และจิตดวงใหม่ที่เกิดขึ้นก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้แก่จิตดวงต่อไปเพื่อสืบต่อ บาบ บุญ และกิเลสที่สังสมไว้ไปจนกว่าจะนิพพาน

จิตรับรู้อารมณตามวิถีจิตได้ 2 ทาง คือ

1. ทางปัญจทวาร 5 มี 4 ลักษณะคือ อารมณที่มีกำลังแรงที่สุด มีจิตเกิดดับตลอดช่วงการรับรู้ อารมณที่มีกำลังแรงที่สุด มีจิตเกิดดับตลอดช่วงการรับรู้ อารมณที่มีกำลังอ่อน มีจิตเกิดดับ และอารมณที่มีกำลังอ่อนมาก มีจิตเกิดดับ

2. ทางมโนทวาร มี 2 ลักษณะ คืออารมณที่ปรากฏชัดทางใจ มีจิตเกิดดับ และอารมณที่ปรากฏไม่ชัดทางใจ มีจิตเกิดดับ

เมื่อสิ้นสุดวิถีจิต ก็จะตกลงสู่ภวังค 3 ขณะ แล้วเกิดขึ้นรับรู้อารมณต่อไปอีก หมุนเวียนกันไป ส่วนที่รับรู้อารมณทางมโนทวารได้แสดงแตกต่างออกไป คือ ปรมัตถทีปนิฎฐกา กล่าวไว้ 4 ลักษณะ ได้แก่ อารมณที่

ปรากฏชัดทางใจมากที่สุด อารมณ์ที่ปรากฏชัดทางใจ อารมณ์ที่ปรากฏชัดทางใจน้อยและอารมณ์ที่ปรากฏชัดทางใจน้อยที่สุด

5.2 หลักคำสอนเรื่องอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท จากการวิจัย พบว่า หลักคำสอนเรื่องอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาทประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้

อารมณ์ หมายถึง สภาวะรูปกับนามที่จิตและเจตสิกเกาะเกี่ยวยึดหน่วงเหนี่ยวเข้ามาเป็นอารมณ์ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ และสิ่งใดก็ตามที่จิตสามารถรับรู้ได้ สิ่งนั้นเรียกว่า “อารมณ์”

ลักษณะของอารมณ์ มีลักษณะ 2 อย่าง คือ สภาวะรูปที่อยู่ภายนอก มี 5 อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย) อันเป็นวัตถุที่ประกอบกันขึ้นจากธาตุทางธรรมชาติ 4 อย่าง และส่วนย่อยที่อาศัยรูปใหญ่อีก 24 รวมเป็น 28 ลักษณะตามที่ปรากฏทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ส่วนลักษณะที่อยู่ภายในอันปรากฏขึ้นทางใจ เรียกว่า ธรรมารมณ์ ได้แก่ นามธรรมเจตสิกที่เป็นพื้นเพเดิม หรือเป็นเจ้าเรือนอาศัยอยู่ในจิต เรียกว่า จริต 6 อย่าง คือ รากจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต อันเป็นลักษณะที่มีอยู่ในตัวบุคคล ปรากฏชัดเจนทางพฤติกรรมกรรม แสดงออกทางกาย วาจา ลักษณะทั้ง 2 ลักษณะนี้ เรียกโดยรวมว่า สภาวะรูปและนาม

ประเภทของอารมณ์มี 2 ประเภท คืออภิวรรณธรรม และอนิวัฏฐารมณ์ ซึ่งเป็นผลตอบแทนจากความพยายามแสวงหาจากโลกธรรม 8 อย่าง และยังครอบคลุมไปถึงอารมณ์ 6 อย่าง ซึ่งอาศัยธรรมอันเป็นรากเหง้าที่เป็นกุศล อกุศล และความโลภ ความโกรธ และความหลง จึงทำให้จิตหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามกระแสแห่งโลก เมื่อใดที่ยังมีโลกอยู่ จิตมนุษย์ก็จะไม่ปราศจากอารมณ์สองประเภทนี้

ความสำคัญของอารมณ์ ได้แยกพิจารณาเป็น 2 ด้าน คือ ด้านการรับรู้อารมณ์ ได้แก่ การรับอารมณ์ทางหูจากการได้ยินได้ฟัง จากการไตร่ตรองพิจารณา และจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ และด้านการพัฒนาสุขภาพจิต ได้แก่ การมีสติ คอยควบคุม ผูกมัดจิตไว้ให้อยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ที่เป็นกลาง ๆ เพื่อให้จิตมีคุณภาพ ติงาม มั่นคง เบิกบาน และมีปีติปราโมทย์ ปราศจากเครื่องเศร้าหมองซึ่งโดยทั่วไปหมายถึงการทำจิตที่เป็นฝ่ายกุศล จนถึงสภาวะขั้นการละวางทั้งกุศลและอกุศลลงได้อย่างหมดจดแล้ว จึงเป็นสภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้วหรือภาวะสูงสุด เพราะไร้กิเลส ไร้ทุกข์ กล่าวคือ มีนิพพานเป็นอารมณ์ หรือมีอารมณ์เดียว

5.3 ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท จากการวิจัย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีรายละเอียดดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ด้านการรับรู้ เป็นกระบวนการรับรู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของจิตกับอารมณ์โดยอาศัยปัจจัย 3 ประการ คือทวาร 6 อารมณ์ 6 วิญญาน 6 โดยทำหน้าที่การกระทบสัมผัสกันทำให้เกิดการรู้แจ้งสมบูรณ์ทางปัญจทวาร และมนทวาร ซึ่งทวารแต่ละอย่างในปัญจ

ทวารให้รู้ความจริงฝ่ายเดียว เช่นจักขุทวารเป็นทางให้รูรูปร่างหรือสี โสตทวารเป็นทางให้รู้เสียง ฆานทวารเป็นทางให้รู้กลิ่น ชิวหาทวารเป็นทางให้รู้รส และกายทวารเป็นทางให้รู้สัมผัสผุสถูกต้อง ส่วนมนทวารหรือทางใจนั้นเป็นทางให้รู้ได้กว้างขวางมากกล่าวคือรูสิ่งที่เป็นเรื่องของนามธรรมอันเป็นเรื่องของทางใจแล้วยังครอบคลุมไปถึงความรู้ที่ได้รับมาจากทางปัญจทวารด้วยและในกระบวนการรับรู้ของจิตกับอารมณ์มีความสัมพันธ์และทำหน้าที่รับใช้มนุษย์ 2 อย่างคือ

1.1 เป็นทางรับรู้โลก หรือเป็นแหล่งนำโลกมาเสนอต่อมนุษย์ เป็นเครื่องมือสื่อสาร ทำให้มนุษย์ได้รับข้อมูลแห่งความรู้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเกี่ยวข้องกับโลกได้ถูกต้องทำให้ชีวิตอยู่รอด และดำเนินไปด้วยดี

1.2 เป็นช่องทางเสพลโลก หรือเป็นประตูที่มนุษย์จะเปิดออกไปรับอารมณ์ที่เป็นรสอร่อยของโลก มาเสพลเสวย ด้วยการดู การฟัง การดม การลิ้มชิมรส การแตะต้องเสียดสี ความสนุกสนานบันเทิง ตลอดจนจินตนาการสิ่งทีหวนขึ้นระรื่นใจความจริง หน้าที่ทั้งสองอย่างนี้ก็ติดเนื่องอยู่ด้วยกันหน้าที่อย่างแรก เรียกได้ว่าเป็นหน้าที่หลัก หรือหน้าที่พื้นฐานที่จำเป็นส่วนหน้าที่ที่สอง เป็นหน้าที่รองจะว่าเป็นของแถมหรือส่วนเกินก็ได้ ในกรณีทั้งสองนั้น การทำงานของอายตนะก็อย่างเดียวกัน ความแตกต่างอยู่ที่เจตจำนงของมนุษย์ ซึ่งมุ่งไปที่ความรู้หรือมุ่งไปที่เวทนาสำหรับมนุษย์ปุถุชนความสำคัญของอายตนะมักจะก้าวข้ามมาอยู่กับหน้าที่อย่างที่สองคือการเสพลโลกจนถึงขั้นที่กลายเป็นว่าหน้าที่อย่างหนึ่งมีไว้เพียงเพื่อเป็นส่วนประกอบสนองการทำหน้าที่อย่างที่สองหรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่ากระบวนการรับรู้มีไว้เพื่อรับใช้กระบวนการเสพลโลก หรือรับใช้กระบวนการสังสารวัฏเท่านั้นเอง

2. ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวคือด้านกายและศีลต้องอาศัยธรรมชาติคือ “ความเคยชิน” และ “ศรัทธา” มาเป็นปัจจัยพื้นฐานด้านการฝึกฝนพัฒนาจิตใจต้องอาศัยธรรมชาติที่เกิดกับจิตคือ “สติ” มาเป็นเชือกผูกจิตให้อยู่กับอุปกรรมหรืออารมณ์ที่จะทำให้เกิดสมาธิและด้านการฝึกฝนพัฒนาปัญญาต้องอาศัยธรรมชาติที่เกิดมาพร้อมกับชีวิตมนุษย์ได้แก่ทวารทั้ง 6 เพื่อรับรู้ปัจจัยทางสังคมเรียกว่า “ปรโตโฆสะ” และใช้โยนิโสมนสิการที่เป็นปัจจัยภายในมากลั่นกรองปัจจัยทางสังคมที่รับเข้ามาทั้งนี้โดยมีจิตใจที่เป็นสมาธิเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมให้ปัญญาเกิดขึ้นได้ตามต้องการและฝึกฝนพัฒนาปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปด้วยการภาวนาลงมือปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาศีล สมาธิ และปัญญาเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดในพุทธปรัชญา กล่าวคือความพ้นทุกข์อันเป็นความปรารถนาของผู้มีจิตและอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวกันเท่านั้น

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางในเชิงนโยบาย ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติได้ ดังนี้

6.1.1 รัฐควรส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องจิตกับอารมณ์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา แก่บุคคล สังคม ชุมชน และครอบครัวอย่างกว้างขวาง โดยมุ่งเน้นที่ผู้นำทุกระดับเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่คนในสังคมได้อย่างแท้จริง เช่น ผู้บริหารของหน่วยงานทุกองค์กร หัวหน้าชุมชน และหัวหน้าครอบครัว

6.1.2 รัฐควรส่งเสริมนโยบายให้แก่ ผู้นำครอบครัว ครูอาจารย์ และผู้บังคับบัญชา ได้ฝึกปฏิบัติตนตามหลักในเรื่องของการพัฒนาจิตและอารมณ์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

6.1.3 รัฐหรือผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของจิตและอารมณ์ แก่ผู้ถ่ายทอดความรู้ในทางพระพุทธศาสนาแก่สถานศึกษาโดยทั่วไปอย่างทั่วถึง

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาในส่วนที่ยังไม่ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดของงานวิจัยนี้ยังมีอีกมาก และเป็นที่น่าสนใจ จึงมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไปของผู้วิจัย ดังนี้

6.2.1 ศึกษาเปรียบเทียบจิตและอารมณ์ของปุถุชนกับจิตและอารมณ์ของพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

6.2.2 ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการทำให้จิตมีพลังอำนาจตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

6.2.3 ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตตามแนวทางสัมมาทิฐิกับจิตและอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

7. บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พุทธศักราช 2525.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2537). **จิตมโนวิญญาน.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

บุรพา ผดุงไทย. (2551). **พลิกชีวิตด้วยพลังจิต.** กรุงเทพฯ : หจก. ส. เจริญการพิมพ์.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). (2543). **การพัฒนาจิต.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). (2522). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 8.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปัญญา ธนปญโญ (บัวทอง). (2542). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสมปอง จนทวิโส (ยุรัมย์). (2547). **ศึกษาเปรียบเทียบ ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท.(2542). **ปรมัตถธรรม 4**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.

พระอศเจริย์ จนทวณฺโณ (พันธ์แก้ว).(2550). **วิธีปฏิบัติต่ออารมณ์ในพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2532). **อารมณ์เป็นเพียงมโนภาพของจิต**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรียงพิมพ์อำไพ.

มาลี อาณากุล. (2539). **การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอันน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.

ลักษณ์ สิริวัฒน์. (2539). **จิตวิทยาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอ. เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2527). **จิตวิทยาพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

สมภาร พรหมทา. (2542). **พุทธปรัชญามนุษย์สังคม และปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชา จันทรเอม. (2542). **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาจำกัด.

แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

The concept of socialization in Theravada Buddhist philosophy

พระมหาใจสิงห์ สิริธัมโม (เถื่อนศรี)¹

Phramaha Jaising Siridhammo (Thuansri)¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus¹

E-mail : Jaising.1987.siri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งสองแนวคิดมีเป้าหมายที่จะพัฒนาสิ่งที่เรียกว่าจิตซึ่งอยู่ภายใน กล่าวคือ พุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่จากภายใน (จิต) ออกมาสู่ภายนอกที่เป็นพฤติกรรม (ศีล) เมื่อทั้งสองทำงานประสานกันอย่างมั่นคงย่อมจะก่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง (ปัญญา) และเข้าถึงความจริงอันเป็นอุดมคติสูงสุดในทางพุทธปรัชญาเถรวาทได้ แต่การขัดเกลาทางสังคมในทัศนะของตะวันตก เน้นให้ความสำคัญไปในทางบุคลิกภาพภายนอก โดยมีได้อธิบายไว้ชัดเจนว่าควรมีแนวทางในการพัฒนาจิตได้สำนึกเหล่านี้ได้อย่างไร ในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรมนี้ จึงเห็นได้ว่าพุทธปรัชญาได้วางแนวทางไว้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งภายในภายนอก และตัวที่จะมาประสานองค์ประกอบภายในภายนอกนี้ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน

คำสำคัญ : แนวคิด; การขัดเกลาทางสังคม; พุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

This article is intended for educational purposes. The concept of socialization in Theravada Buddhist philosophy. The two concepts are aimed at developing what is called the inner consciousness, namely, the Theravada Buddhist philosophy, which discusses the patterns and ways in which human behavior evolves from within (mental) to external behaviors (precepts). When they work together consistently, they will bring

about understanding. It is true that there is no such thing as a true religion. But socialization in the West. Focus on the external personality. It does not explain clearly how these subconscious approaches should be developed. On the issue of how to improve this behavior. It is evident that Buddhist philosophy has laid the foundation for all aspects. Inside And the body that will coordinate the outside of this to go in the right way. Does not cause encroachment

Keywords : Concept; Socialization; Theravada Buddhist philosophy

1. บทนำ

การขัดเกลาทางสังคม เป็น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม โดยเหตุมนุษย์ทุกคนไม่มีความรู้เรื่องวัฒนธรรมติดตัวมาแต่กำเนิด เช่น การใช้ภาษาพูด การอ่านเขียนหนังสือ มารยาททางสังคมหรือระเบียบประเพณีต่าง ๆ การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้วัฒนธรรมดังกล่าว และสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง เช่น การได้รับการแนะนำสั่งสอนเรื่องภาษา ทำให้มนุษย์สามารถพูดภาษาติดต่อกันได้ การเรียนรู้มารยาทในการรับประทานอาหารได้ถูกต้อง และเป็น การพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคม สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน เช่น คนไทยมีบุคลิกภาพยิ้มง่ายอ่อนโยนและเคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพมากกว่าสภาพทาง ธรรมชาติ เช่น เด็กไทยโดยทั่วไปจะมีลักษณะรูปร่างหน้าตาคล้ายกัน แต่การแสดงออกไม่เหมือนกันทุกคน เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีผู้ใหญ่เอาใจใส่ดูแลอบรมสั่งสอนอยู่เสมอ จะมีกิริยามารยาทเรียบร้อยและพูดจาไพเราะกว่าเด็กที่ถูกปล่อยปละละเลยไม่มี ใครเอาใจใส่ดูแล

2. แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม (socialization) เป็นกระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยาซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่ สังคมต้องการ การขัดเกลาทางสังคมทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงจากสภาพสัตว์ตามธรรมชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีวัฒนธรรม การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย โดย มีองค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม ที่สำคัญๆ ได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน สำนักงานหรือองค์กรที่บุคคลสังกัดอยู่ สถาบันทางศาสนา และสื่อมวลชน (นิยพรธณ วรรณศิริ, 2540 : 70) การขัดเกลาทางสังคมมีความสำคัญมากต่อการพัฒนา พฤติกรรมทางสังคมได้ โดยยกตัวอย่างเด็กผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งเกิดจากแม่ปัญญาอ่อน หูหนวกและเป็นใบ้ ไม่ทราบว่าเป็นพ่อแม่เด็ก เด็กอยู่กับแม่

ตามลำพังและถูกตายายกักตัวไว้ในโรงนา เด็กคนนั้นไม่มีโอกาสติดต่อกับใคร โดยเฉพาะไม่มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับแม่ได้เลย จนมีผู้มาพบเด็กคนนี้เมื่อเธออายุได้หกขวบครึ่ง แต่ดูคล้ายเด็กอายุหกเดือน ยังพูดไม่ได้ ได้แต่แสดงกิริยาท่าทาง และทำเสียงอู้อี้ มีอากัปกริยาหวาดผวาและดูร้ายเหมือนสัตว์ หลังจากนั้นนำเด็กคนนี้มาฝึกฝนอบรม พบว่าเธอสามารถพัฒนาตัวเองไปได้รวดเร็วจนมีพัฒนาการทางสังคมสมวัย การที่เด็กสามารถเรียนรู้ได้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า การที่เด็กขาดความสามารถต่างๆ เนื่องจากขาดการติดต่อกับผู้อื่นและการขัดเกลาทางสังคม (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2529 : 151-152)

กระบวนการการขัดเกลาทางสังคมสามารถทำได้ 2 ทางได้แก่ 1) การขัดเกลาทางสังคมโดยทางตรง เช่น การที่พ่อแม่ฝึกอบรมเด็กให้รู้จักพูด รู้จักกิริยามารยาททางสังคม ครูอาจารย์สอนหนังสือ นักเรียนและนักศึกษาให้มีศิลปะวิทยาการต่างๆ รวมทั้งให้ทำหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี และ 2) การขัดเกลาทางสังคมโดยทางอ้อม เช่น การได้เข้าไปฟังอภิปราย ฟังปาฐกถา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ การอ่านหนังสือตามห้องสมุด การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์และภาพยนตร์ก็เป็นหนทางที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ระเบียบต่างๆ ในสังคม นอกจากนี้ การเข้ากลุ่มเพื่อนทั้งในที่ทำงานและในสถานศึกษาก็ล้วนช่วยให้เกิดการปรับตัว และพัฒนาบุคลิกภาพได้ โดยมีจุดมุ่งหมาย ได้แก่ (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, 2540 : 45)

1. ปลุกฝังระเบียบวินัยขั้นพื้นฐานของสังคม ซึ่งเป็นการสร้างระเบียบวินัยในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตตลอดจนถึงการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติ เช่น รู้จักใช้ห้องน้ำห้องส้วม จนกระทั่งถึงรู้จักใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ลับซับซ้อน ความมีระเบียบวินัยจำเป็นต้องมีการปลุกฝังให้แน่นแฟ้นจนเป็นนิสัยถาวรในตัวบุคคล ปลุกฝังความมุ่งหวังของ ชีวิตที่กลุ่มเห็นว่ามีคุณค่า หรือที่พึงปรารถนา เช่น การยึดมั่นในคำสั่งสอนทางศาสนา หรือการพยายามฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสำเร็จในชีวิต เป็นแรงบันดาลใจให้บุคคลเข้าสู่กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

2. สอนให้บุคคลรู้จักบทบาททางสังคม (Social role) เพื่อให้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ได้ถูกต้อง การสอนให้รู้จักบทบาททางสังคม รวมตลอดไปจนถึงให้รู้จักทัศนคติต่างๆ ที่ช่วยสนับสนุนบทบาทที่สมาชิกในสังคมพึงมี ตามสถานภาพ ตำแหน่งหรือบทบาทที่แตกต่างกันออกไป เช่น บางคนเป็นทหาร เป็นครูอาจารย์ เป็นตำรวจ บางคนเป็นนักศึกษา เป็นต้น แต่ละสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมที่ยกตัวอย่าง ต่างก็มีบทบาทเฉพาะที่ต้องอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม มนุษย์ก็จะเรียนรู้บทบาทต่างๆ ของตน และเข้าใจบทบาทของบุคคลอื่นในแต่ละสถานการณ์ด้วย ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์กันของสมาชิกในสังคมดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

3. สอนให้มีความชำนาญและทักษะ (skill) ต่างๆ ที่สามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้ มีการเตรียมตัวในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ทักษะต่างๆ เป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วม

ร่วมในกิจกรรมทางสังคมของบุคคล ในสังคมประเพณี ทักษะต่างๆ ถูกกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยธรรมชาติโดยการถ่ายทอดอยู่แล้วในวิถีชีวิต ประจำวัน บุคคลมีการเรียนรู้จากประเพณี ดังนั้น ทักษะหรือความชำนาญเฉพาะด้าน อาจไม่มีความจำเป็นมาก ซึ่งต่างจากบุคคลที่อยู่ในสังคมสมัยใหม่ที่ทักษะความชำนาญการเฉพาะด้านมีความจำเป็นมาก และบุคคลที่ต้องการมีความเชี่ยวชาญทางด้านนั้น จะต้องเข้ารับการอบรมสั่งสอนจากสถาบันที่เป็นศูนย์กลางที่ทำหน้าที่ดังกล่าว ได้แก่ สถาบันการศึกษา เป็นต้น

สรุปได้ว่าโดยรวมแล้ว หน้าที่ของการขัดเกลาทางสังคม (Function of socialization) มีเป้าหมายใหญ่อยู่ 2 ประการ คือ 1) Objective function เป็นการหน้าที่ของการขัดเกลาทางสังคมที่ตอบสนองความต้องการหลักของสังคม ได้แก่ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ระเบียบ แบบแผน ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ ทางสังคม เพื่อให้มีการต่อเนื่องของโครงสร้างและกระบวนการต่างๆ ของสังคม และเป็นการควบคุมทางสังคม หรือการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ เช่น บทบาทหรือ แบบแผนความสัมพันธ์ของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบที่สังคมคาดหวังและต้องการ และ 2) Subjective function เป็นการหน้าที่ของการขัดเกลาทางสังคมที่ตอบสนองความต้องการเชิงอัตวิสัย หรือของปัจเจกบุคคลนั้นๆ ไม่ได้เกิดจากความบกพร่องของสมองและจิตใจแต่อย่างใด

3. แนวคิดการขัดเกลาในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท มีแนวคิดที่เห็นว่าการขัดเกลา มีผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ขึ้นอยู่กับการคบเพื่อน รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี การฝึกอบรมจิตที่เรียกว่า “ปรโตโฆสะ” ที่หมายถึง เสียงจากผู้อื่น หมายถึง คำพูด คำแนะนำ คำชี้แจง คำโฆษณา, กระแสข่าว ข้อเขียน, บทความจากบุคคลหรือแหล่งข่าวต่างๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 122) เพื่อนที่ดีตามหลักกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นองค์คุณของกัลยาณมิตร หรือคุณสมบัติของมิตรที่ดีหรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญรวมทั้งความมีโยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เมื่อเทียบในกระบวนการพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการ อยู่ในระดับที่เหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ ส่วนในกระบวนการศึกษาอบรม โยนิโสมนสิการเป็นการฝึกใช้ความคิด ให้อัจฉริยะคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิวเผิน เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 667)

บุคคลจะมีการปรับปรุงพฤติกรรมไปในทิศทางใดหรือไม่ มักจะเกิดจากการยอมรับในใจของบุคคลแต่ละคนว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงข้อบกพร่องนั้น หรือเกิดจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของบุคลิกภาพโดยตรงมีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ ได้แก่

1. พันธุกรรม (Genetics) มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมและบุคลิกภาพเป็นอย่างมาก เนื่องจากสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาเป็นคุณลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ สติปัญญา ความสูง ผิวพรรณ ล้วนแต่ถ่ายทอดมาทั้งสิ้น คนที่มีสติปัญญาดีหรือฉลาด อาจแสดงออกด้วยการเย่อหยิ่งเหยียดหยามผู้อื่น เป็นต้น

2. วัฒนธรรม (Culture) มีความสำคัญต่อการเชื่อหรือค่านิยมของบุคคลในสังคม บุคคลที่ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างไรอาจแสดงออกมานั้น เช่น การเข้าสังคม มารยาทและการวางตัวในสังคม ล้วนแต่ได้รับการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดูมาแต่เยาว์วัย สังคมใดก็ตามที่ให้ความสำคัญกับความร่ำรวยหรือการหาเงินด้วยการทำงานหนักจะแตกต่างจากสังคมที่ชอบแสดงออกในทางสะดวกสบาย

3. สถานภาพทางสังคม (Status) มีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพและพฤติกรรม เนื่องจากฐานะทางสังคมของแต่ละบุคคลจะมีผลต่อการรับรู้ตนเองและการรับรู้ในบุคคลอื่น เช่น ผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องมีความเข้าใจฐานะทางสังคมซึ่งกันและกัน เป็นต้น

4. สัมพันธภาพในครอบครัว (Family relation) มีความสำคัญต่อการพัฒนาพฤติกรรมเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นพื้นฐานให้บุคคลมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นๆ และช่วยให้คนเรียนรู้และขัดเกลา รูปแบบพฤติกรรม และมีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมในแง่การยอมรับ การให้รางวัล และการชมเชย เป็นต้น (พระชัชวาล ศรีสุข), 2541 : 45)

ดังนั้น ปัจจัยสำคัญทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการขัดเกลาในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท จึงเป็นไปเพื่อต้องการนำไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นไปของมนุษย์ โดยเริ่มให้ความสำคัญแก่ปัจเจกชนในการปรับปรุงพฤติกรรม ถือว่าเป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนให้มีฐานที่มั่นคงให้แก่พฤติกรรม บุคลิกภาพ รวมไปถึงสุขภาพจิตที่มั่นคง แข็งแรง มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทางสังคม ตลอดจนแผ่กว้างไปถึงเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ซึ่งจะเป็นหนทางอีกหนทางในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวมย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ อย่างมากทั้งชีวิตส่วนตัวและสังคมส่วนรวม

ทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า การที่บุคคลจะมีแนวคิดในการปรับเปลี่ยนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมของตนเองนั้น “การรู้จักตนเอง” มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการพัฒนาพฤติกรรมเป็นการพัฒนาพฤติกรรมตนเอง การที่จะพัฒนาตนเองได้ดีและถูกต้องนั้นจะต้องรู้จักตนเองเสียก่อนว่า ตนเองมีจุดเด่นจุดด้อยอย่างไรแล้วจึงหาทางแก้ไขในส่วนที่เป็นจุดด้อยนั้น เรียกว่า “ไตรสิกขา” มาพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความสมบูรณ์นั้นจะต้องครบพร้อมทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทได้เน้นให้เห็นทั้ง 3 ด้านแห่งการดำเนินชีวิต เป็นระบบไตรสิกขาได้ ศีล สมาธิ ปัญญา แนวทางในการพัฒนาเฉพาะที่พึงพัฒนาในแต่ละด้านพอเป็นตัวอย่าง อธิบายตามลำดับดังนี้

1. การขัดเกลาระดับศีล คือ กาย จิต อารมณ์ ปัญญา

กาย หมายถึงการพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ 5 หรือ ทวาร 5 ได้แก่ ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การพัฒนาการเป็น การส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น

จิต หมายถึง พัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพ จิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมาธิคือความมีใจตั้ง มั่น อธิษฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกเท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิต ดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แขมขื่น เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือ ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

อารมณฺ์ หมายถึงการพัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจาจากบุคคล อื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่ จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

ปัญญา หมายถึงการพัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะ ของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะ เจริญเติบโตงอกงามต่อไป

การพัฒนาในระดับนี้เป็นการพัฒนาพฤติกรรมหรือการพัฒนาตนเองและสังคม ถ้าบุคคลมี พฤติกรรมที่ดีย่อมเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและยังช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยเพียงพัฒนาพฤติกรรม ให้เกิดความเคยชินกับการไม่เบียดเบียนตน ซึ่งเป็นการสร้างบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล ดังตัวอย่างขั้นตอนในการพัฒนาพฤติกรรม ต่อไปนี้

1) การพัฒนาพฤติกรรมตนเองโดยทั่วไป ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่พฤติกรรม เคยชิน โดยใช้แบบอย่างที่ดีมีวินัย และวัณธรรม เพราะถ้าพฤติกรรมเคยชินที่ไม่เกื้อกูลเกิดขึ้น แล้วจะ แก้ไขได้ยาก เช่น ความเคยชินในการใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย เป็นต้น

2) การพัฒนาพฤติกรรมในการทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพอีกระดับหนึ่ง ที่ เกี่ยวข้องกับชีวิตของแต่ละบุคคล นั่นคือ ต้องมีอาชีพที่สุจริตหรือสัมมาอาชีพะเป็นการหาเลี้ยงชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนก่อเวรภัยทำลายผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

3) การพัฒนาพฤติกรรมในการแสวงหาความสุข คนที่มีความบกพร่องทางด้านจิตใจ ไม่ พัฒนาฝึกแสวงหาความสุขด้วยการเบียดเบียน ก่อทุกข์หรือหรือให้ทุกข์แก่ผู้อื่น และมีความเห็นแก่ตัว พยายามทำลายสิ่งแวดล้อม

2. การขัดเกลาขั้นจิตใจ

เนื่องจากจิตมีเจตน์จำนงที่เป็นตัวชี้้นำกำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตใจที่มีความสุขก็จะส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ดี ดังนั้นจึงควรมีแนวทางในการพัฒนาจิตใจดังต่อไปนี้

1) บทบาทของพ่อแม่ ผู้ใหญ่ คนเลี้ยงดู ครูอาจารย์ จะต้องช่วยปลูกจิตสำนึกในทางที่จะก้าวเข้าไปร่วมสร้างสรรค์แก่เด็กในลักษณะที่เป็นสื่อ นำความรู้สึก และทำที่แห่งความรักชื่นชมปรารถนาดี เป็นมิตร และสร้างความรู้ ความเข้าใจตามที่เป็นจริง

2) สภาพแวดล้อมกับการพัฒนาพฤติกรรม สภาพแวดล้อมถือว่ามิบทบาทสำคัญอยู่มีใช่น้อยต่อการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคล เพราะสังคมปัจจุบันอยู่ภายใต้ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ ย่อมจะเป็นตัวช่วยหล่อหลอมสภาพจิตใจคิดที่จะเอา เกิดความรู้สึกแบบหวาดระแวงเป็นปฏิปักษ์ โดยมองเพื่อนมนุษย์เป็นคู่แข่ง

3) ธรรมชาติกับการพัฒนาบุคลิกภาพ ในทางพุทธศาสนามักสอนให้บุคคลรู้จักมีความสุขในการอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งจะนำไปสู่การรักษาธรรมชาติ และการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเป็นไปเองตามกระบวนการของเหตุปัจจัยตามธรรมดา โดยไม่ต้องรบเร้าและเป็นผลดีทั้งแก่ชีวิตจิตใจของคนต่อสิ่งแวดล้อมถ้าหากมีชีวิตใกล้ชิดหรือไม่เห็นห่างจากธรรมชาติจนเกินไป

3. การขัดเกลาปัญญา

วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน วิธีคิดแบบครอบคลุมถ้วนหรือหาเหตุผล สืบสาวหาตลอดสาย โดยไม่เอาความรู้สึกต่างๆ เช่น ตัณหา อุปาทานเข้าตัดสินใจ เป็นวิธีแห่งปัญญา การคิดลักษณะใดลักษณะหนึ่งในลักษณะนี้ถือว่าเป็นกระบวนการการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งการคิดครั้งหนึ่งๆ อาจจะมีเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรืออาจจะครบทั้ง 4 ลักษณะการคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้เกิดจากการฝึกฝน อบรม และพัฒนาความคิดอย่างถูกวิธีเป็นวิธีการแห่งปัญญา นอกจากเป็นการพัฒนาปัญญาแล้วยังทำให้เกิดความพอใจเต็มใจและตั้งใจทำ เกิดผลดีทางจิตใจ ทำให้เกิดบุคลิกภาพที่มั่นคง การพัฒนาปัญญาจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจศิลปะวิทยาการ ทางวิชาชีพ และพัฒนาปัญญาให้มีการรับรู้ ความรู้ เรียนรู้ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง การวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ไม่ใช่ด้วยกิเลส เป็นปัญญาที่รู้จักเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงและตามเหตุปัจจัย รู้ทางแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จในการพัฒนาตนเองให้เกิดปัญญายิ่งๆ ขึ้นไป รู้เท่าทันโลกและชีวิต ทำใจให้เป็นอิสระที่แท้จริงจิตใจไม่ถูกยึดมั่นในสิ่งทั้งหลาย ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส

การขัดเกลาในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการแสดงให้เห็นว่า การขัดเกลาของแต่ละบุคคลจะต้องพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงปัญญาควบคู่กันไป และเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกันทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา ให้มีความแข็งแรง มั่นคง เบิกบาน มีความรู้เท่าทันในทุกข์ จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการพัฒนาที่

ครอบคลุมทุกๆ ด้านของชีวิตมนุษย์ ดังนั้น การขัดเกลาในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งในระดับโลกียะจนสูงส่งถึงระดับโลกุตตระ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมและบุคลิกภาพอีกด้วย หลักคำสอนในเรื่องนี้ทำให้เห็นทรรณะที่ไข่มองคนของพุทธปรัชญาเถรวาทว่า ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกชนในการปรับปรุงพฤติกรรม ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ลืมที่จะกล่าวถึงสังคมที่อยู่ในวงกว้างออกไป เป็นการวางหลักการในการพัฒนาพฤติกรรมให้ตรงความเป็นจริงยิ่งขึ้น อีกทั้งเปิดใจกว้าง ยอมรับทั้งส่วนดีส่วนด้อยในความเป็นปัจเจกชนและบุคคลอื่นๆ อย่างมีเหตุผล หลักการนี้ถือว่าเป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนให้มีฐานที่มั่นคงให้แก่พฤติกรรม บุคลิกภาพ รวมไปถึงสุขภาพจิตที่มั่นคง แข็งแรง เมื่อเป็นเช่นนี้จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมและบุคลิกภาพของมนุษย์มีความหลากหลาย การศึกษาหลักคำสอนทางพุทธปรัชญาเถรวาทช่วยให้เราได้รู้จักพฤติกรรมและบุคลิกภาพของมนุษย์ รู้จักตัวเอง คนใกล้ชิดคนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องทางสังคมทั้งในครอบครัวและในกิจธุระการงาน ตลอดจนแผ่กว้างไปถึงเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ซึ่งจะเป็นหนทางอีกหนทางในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวมย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ยื่นเข้ามาศึกษาหลักธรรมและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผล อย่างมหาศาลทั้งชีวิตส่วนตัวและสังคมส่วนรวม

4. แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดของการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่ามีความคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ โดยเฉพาะการขัดเกลาที่แสดงออกทางพฤติกรรมระดับบุคลิกภาพ หรือบุคลิกภาพที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ทั้งสองแนวคิดกล่าวเอาไว้ค่อนข้างชัดเจน เมื่อมีพฤติกรรมอย่างนั้นๆ แล้วควรจะมีแนวทางขัดเกลาได้อย่างไร พุทธปรัชญาเถรวาทเรียกการพัฒนาพฤติกรรมระดับนี้ว่า “ศีล” คือ การสำรวมกาย วาจา รวมไปถึงบุคลิกภาพและพฤติกรรมทั้งหมดให้เป็นไปในทิศทางที่ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น โดยมีจุดหมายสูงสุดอยู่ที่การเข้าถึงการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง นั่นคือการเข้าถึงพระนิพพาน ส่วน การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เรียกว่า “ทฤษฎีพัฒนาบุคลิกภาพและพฤติกรรม” ซึ่งก็เป็นการกล่าวถึงพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรมของบุคคลเช่นเดียวกันซึ่งแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ ให้บุคคลแต่ละคนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เห็นอกเห็นใจกัน (Mutual love) และสามารถบำเพ็ญประโยชน์ขั้นสูงสุดแก่มนุษยชาติได้อย่างเต็มที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ตนนั่นเอง เป็นสิ่งที่มนุษย์เลือกเพื่อเป็นแนวทางในการร่วมมือกันของมนุษย์ และเพื่อช่วยให้ชีวิตในชุมชนหรือสังคมเป็นไปได้อย่างราบรื่น แน่นนอนในสังคมจริงนั้นจะมีพลังอำนาจและแรงกดดันอื่นๆ เข้ามามากำหนดจริยธรรมหรือศีลธรรมของสังคม (Berger, 1997 : 73)

ทั้งสองแนวคิดมีเป้าหมายที่จะพัฒนาสิ่งที่เรียกว่าจิตซึ่งอยู่ภายใน กล่าวคือ พุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่จากภายใน (จิต) ออกมาสู่

ภายนอกที่เป็นพฤติกรรม (ศีล) เมื่อทั้งสองทำงานประสานกันอย่างมั่นคงย่อมจะก่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง (ปัญญา) และเข้าถึงความจริงอันเป็นอุดมคติสูงสุดในทางพุทธปรัชญาเถรวาทได้ แต่การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) มักจะเน้นให้ความสำคัญไปในทางบุคลิกภาพภายนอก และถึงแม้จะมีการกล่าวถึงจิตใต้สำนึกหรือสิ่งที่อยู่ภายใน ที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการมุ่งอธิบายถึงว่าสิ่งเหล่านี้ดำเนินไปอย่างไร มีรูปแบบการทำงานอย่างไร เป็นต้นเท่านั้น โดยมีได้อธิบายไว้ชัดเจนว่าควรจะมีแนวทางในการพัฒนาจิตใต้สำนึกเหล่านี้อย่างไร ในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรมนี้ จึงเห็นได้ว่าพุทธปรัชญาได้วางแนวทางไว้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งภายในภายนอก และตัวที่จะมาประสานองค์ประกอบภายในภายนอกนี้ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน

เห็นได้ว่า แนวคิดของการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นระบบการขัดเกลาทางสังคมที่มีเป้าหมายเพื่อการปลูกจิตสำนึกของบุคคลที่ถูกครอบงำด้วยจิตไร้สำนึก แต่อย่างไรก็ตามพุทธปรัชญาพูดถึงมิติประสบการณ์ทางวิญญาณ (Spiritual) และประสบการณ์จิตสำนึกเหนือการรับรู้ด้วยอินทรีย์ทั่วไปของปุถุชน ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ไม่มีปรากฏในแนวคิดของการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) พุทธปรัชญายืนยันถึงระดับจริยธรรมในระดับที่สูงที่สุดคือระดับอริยบุคคล ซึ่งหมายเอาการชำระกิเลสและทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง เป็นสภาวะโลกุตตระ ขณะที่แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) มีเป้าหมายสูงสุดแค่การช่วยเหลือบุคคลเพื่อให้มีชีวิตอยู่ในระดับปกติ (Normal) ดำเนินชีวิตอยู่เป็นสุขอย่างปกติในสังคม ตอบสนองต่อความเป็นจริงในสังคมอย่างถูกต้องและเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแนวคิดนี้ ก็ถือว่าเป็นรูปแบบแนวคิดที่มีประโยชน์ในการตอบสนองในการทำความเข้าใจและเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของบุคคลและสังคมได้ อยู่ที่ว่าผู้ใช้จะรู้จักนำเอาหลักการของทั้งสองแนวคิดนี้ ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับยุคสมัย สภาพแวดล้อมรวมถึงมิติด้านอื่นๆ ของตนและสังคมได้ถูกต้องมากน้อยแค่ไหนอย่างไรเท่านั้นเอง ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของบุคคลและสังคมที่จะช่วยหาวิธีการรวมไปถึงรูปแบบในการแก้ปัญหาชีวิตต่างๆ ร่วมกันท่ามกลางกระแสวัตถุนิยมที่กำลังเบ่งบาน ปกปิดกระแสแห่งจิตวิญญาณ ซึ่งถือว่าเป็นโจทย์ที่มีความท้าทายเป็นอย่างยิ่ง

5. สรุป

การขัดเกลาทางสังคมหมายถึง กระบวนการทางสังคมมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการเพื่ออธิบายปรากฏการณ์สังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทฤษฎีสังคมหรือทฤษฎีทางสังคมจึงมีขอบเขตกว้างขวาง อาจเป็นคำอธิบายที่เกี่ยวกับแต่ละคน เกี่ยวกับกลุ่มคนหรืออาจเป็นคำอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต พืช สัตว์ สิ่งของ และเหตุการณ์ปรากฏการณ์ต่างๆ ก็ได้ โดยข้อสำคัญที่อธิบายนั้นจะต้องเป็นไปตามหลักเหตุผล มีระบบระเบียบพอที่จะ

เป็น ทฤษฎีนี้มองสังคมว่าเป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมี ความสัมพันธ์กัน และอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ในทุกส่วน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ ด้วย สังคมนั้นจะดำรงอยู่ได้ จะต้องมีโครงสร้างเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ในสังคม เช่น ผลิตสมาชิกใหม่ ผลิต อาหาร หรืออบรมสั่งสอน เป็นต้น หน้าที่เหล่านี้ก่อให้เกิดสถาบันในสังคมขึ้น เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบัน แต่ละสถาบันเหล่านี้ต้องปฏิบัติหน้าที่สนองตอบต่อสถาบันสังคมอื่นๆ ด้วย จึงจะทำให้สังคมอยู่ในสภาพ สมดุล

การขัดเกลาทางสังคมที่มีเป้าหมายเพื่อการปลูกจิตสำนึกของบุคคลที่ถูกครอบงำด้วยจิตไร้สำนึก ยืนยันถึงระดับจริยธรรมในระดับที่สูงสุดคือระดับอริยบุคคล ซึ่งหมายเอาการชำระกิเลสและทุกข์ได้อย่าง ล้นเชิง เป็นสภาวะโลกุตตระ ขณะที่แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมมีเป้าหมายสูงสุดแค่การช่วยเหลือบุคคล เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในระดับปกติ (Normal) ดำเนินชีวิตอยู่เป็นสุขอย่างปกติในสังคม ตอบสนองต่อความเป็น จริยในสังคมอย่างถูกต้อง

6. บรรณานุกรม

- นิยพรรณ วรณศิริ. (2540). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2529). **มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2540). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชัชวาล ศรีสุข. (2541). **ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Berger. F. R. (1997). “John Stuart Mill on Justice and Fairness” in *Mill’s Utilitarianism*. edited by David. New York and Oxford : Rowman & Littlefield Publishers. Inc.

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในยุค 4.0

The Role of Monk Per Development Social Thai in Era 4.0

พระมหาสุริยา ฐิตเมธี¹

Phramaha Suriya Thitametee¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด¹

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus¹

E-mail : phramahasuriya@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยอยู่ร่วมกันมายาวนาน สังคมไทยในอดีตมีความสงบสุข เรียบง่าย จารีตขนบธรรมเนียม ประเพณี งดงาม ตามแบบพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ พระภิกษุผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน จึงทำให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองงอกงาม ทั้งทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ปัจจุบันกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลก เศรษฐกิจ ประกอบกับรัฐบาลได้มุ่งพัฒนาสังคมเดิม เพื่อยกระดับขับเคลื่อนฐานเศรษฐกิจจากเกษตรกรรม สู่ภาคอุตสาหกรรม และมุ่งสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยี และสร้างนวัตกรรมใหม่ หรือเรียกว่า 4.0 จึงทำให้สังคมตกอยู่ภายใต้การครอบงำ ด้านวัตถุ การแข่งขัน สังคมมุ่งสู่ความโลภ โกรธ หลง มากขึ้น กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว พระสงฆ์จำเป็นต้องตระหนักถึงบทบาท มุ่งพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยพัฒนาบทบาท 2 ประการ คือ 1) การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม เพื่อพัฒนากาย วาจา และจิตใจ ให้สูงขึ้น ด้วยการให้สังคมหันมารักษาศีล ให้ทาน มั่นภาวนา เสริมสร้างสมาธิ และพัฒนาปัญญา 2) พระสงฆ์ต้องทำบทบาทหน้าที่ทางการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา สาธารณสงเคราะห์ และการสงเคราะห์ เพื่อนำสังคมไปสู่ความสงบสุข สร้างสันติภาพ เป็นการส่งเสริม และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เกิดความเจริญ มั่นคง ก้าวหน้า ที่สำคัญจะทำให้สังคมในยุค 4.0 มีโอกาสได้เข้าถึงหลักแห่งความจริง และความดีงาม ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

คำสำคัญ : บทบาทของพระสงฆ์; การพัฒนา; สังคมไทย

ABSTRACT

Buddhism and society in Thailand long stay together. Thailand has in the past to social peace, simple customary norms. Idyllic Buddhist traditions, the priest is the Buddhist monks who have an important role in the promotion of conservation, along with Buddhism, faith, creation, thus making Buddhist social sanction Thailand prosperity thrive. Clinical Ethics klangkrasae Maharaj, current properties world social change. An economy complementary to government social development aimed at the original. to enhance the economic base, driven from agriculture to industries and focus driven by economy, technology, creative, and innovative new so called 4.0 makes the society fall into the under side to object. The race. Society towards greed, anger more revelry. Flow of such changes. Priests need to be aware of the role and development in accordance with the changing situation by developing a role 2:1), promoting good ethics to develop verbal and mental body with the society to turn to reassuring, invocation precepts. Concentration and intellectual development 2) clergy must make role role dominance of propagation, education, public nusongkhro and relief to lead society towards peace, peace is to help promote and foster Buddhism, sustainable growth in a steady progression of important to make society in this age have the opportunity to reach 4.0 core of truth (noble truth) goodness (sacrament review in prayer, meditation, intellectual) based on the principles of Buddhism

Keywords : Development; Role of the Monks; Thai Social

1. บทนำ

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยได้อยู่ร่วมกันมายาวนาน ร้อยละ 90 สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนา นั้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนา คือ ศาสนาประจำชาติก็ว่าได้ ความศรัทธาของสังคมที่มีต่อพระพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ สามประการนี้ คือ แก้วอันประเสริฐ หรือกมล่อมแห่งความเจริญก้าวหน้า ดังนั้นประเทศใด เมืองใดได้ครอบครองแก้วสามประการไว้ ก็จะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าสืบไป พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของพระรัตนตรัย และเป็นองค์ประกอบในพุทธบริษัท 4 ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการทำหน้าที่บทบาทการเผยแผ่ สืบสาน และถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้พุทธบริษัทได้นำเอาพระธรรมคำสั่งสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและสังคม

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนถือเป็นหน้าที่หลักที่พระสงฆ์ที่ต้องทำให้เกิดมีขึ้น พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อสร้างภาพลักษณ์แห่งความศรัทธาเลื่อมใสให้แก่ประชาชนอย่างมีความสุข พระสงฆ์นับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็ง การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ถือเป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทำให้การปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเห็นได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงเน้นให้มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในด้านการสงเคราะห์ทางธรรม เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นกัลยาณมิตร บทบาทหน้าที่สำคัญดังกล่าวนี้จัดได้ว่าเป็นหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนโดยตรง (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), 2549 : 6)

บทบาทพระสงฆ์ ในปัจจุบันการพัฒนาสังคม ได้ยึดตามแนวทางปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย และคณะสงฆ์ได้มีการจัดระเบียบเพื่อให้พระสงฆ์ปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน โดยกำหนดบทบาทอำนาจ หน้าที่ทางการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ งานสาธารณูปการ และการสงเคราะห์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ดำเนินไปให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช หรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่าง ๆ ตลอดถึงการแต่งตั้ง ถอดถอน เจ้าคณะ พระสังฆาธิการ ควบคุมให้เป็นไปตามข้อวัตรปฏิบัติของจรรยา ในเรื่องดังกล่าวนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เป็นการส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาให้พุทธบริษัท 4 ได้ร่วมกันปฏิบัติตามหลักศีล ทาน ภาวนา สมาธิ ปัญญา มากขึ้น สถาบันพระสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ได้ช่วยกันพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุข สันติสุข ความพ้นทุกข์ และเพื่อยกระดับกาย วาจา และใจ ในสังคมให้สูงขึ้น (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), 2549 : 78)

2. ความหมายของบทบาท

พิจารณาว่าบทบาทนั้นมีสองด้าน คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ ส่วนทางด้าน การแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื้อที่บุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม (ประเสริฐ แยมกลินพุง, 2546 : 56)

บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ และคุณสมบัติส่วนตัว (ไพบูลย์ ช่างเรียน, 2546 : 30) ได้อธิบายว่า

“บทธา” หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทธาของพ่อแม่ บทธาของครู หรือ อื่นๆ อีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทธาหรือตำแหน่งหน้าที่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 602)

“บทธา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่ง และสถานภาพในสังคมนั้นๆ ถ้า ตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทธาก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทธาก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น” (กมลรัตน์ หล้าสูงษ์, 2547 : 50)

ความหมายบทธาของในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่า บทธา หมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคล ใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่งๆ แล้วย่อม แสดงบทธาตามสถานภาพนั้นๆ (ลือชา ธรรมวินัยสถิต, 2549 : 47)

บทธา คือ แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิด จากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และบทธาอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยน (พัชรี วรกวิน, 2550 : 56)

บทธา หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวังหรือตามหน้าที่แสดงจริง (ขนิษฐา วิเศษสาธิต และมุกดา ศรียงค์, 2556 : 9)

สรุปได้ว่า บทธา หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยแบบ แผนของบทธาดังกล่าวจะสืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับลักษณะส่วนบุคคล ทศนคติต่อพฤติกรรม บรรทัด ฐาน ขนบธรรมเนียมประเพณี และแรงกดดันทางสังคม

3. บทธาของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในยุค 4.0

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยที่สำคัญพระสงฆ์ใน ยุค 4.0 ต้องมีบทธาในพัฒนาสังคม โดยมุ่งหมายให้สังคมทำความดี รู้จักช่วยตนและคนอื่นให้มีความ ปกติสุข เว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้มีชีวิตอยู่ด้วยความสงบ ละเว้นความโลภ ความโกรธ ความ หลง ที่รุนแรง ไม่ทะเลาะเบาะแว้งในเรื่องราว ยศ มีน้ำใจประกอบด้วยเมตตา มีความเลื่อมใสมั่นในกฎของ กรรม และมุ่งความสงบเป็นที่ตั้ง มีบทธาในการบำเพ็ญประโยชน์ การปกครอง การพระศาสนา การศึกษา การเผยแผ่ การสังคมสงเคราะห์ที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัย การรักษาไว้ซึ่งคุณธรรมทั้งหลาย โดยเฉพาะที่เป็นสำคัญ ก็คือ สัจจะ เมตตา สามัคคี มีวินัย ที่สำคัญบทธาของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็น บรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนามีคุณธรรม และหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้สัมพันธ์กับคฤหัสถ์ ได้แก่ การให้ความอนุเคราะห์สังคม ชาวบ้าน ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่พระภิกษุเป็นเสมือนทิศเบื้องบนได้แก่

1) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว คือ งดเว้นจากการเบียดเบียนกัน ไม่ทำลายทั้งชีวิตตนเอง และผู้อื่น

- 2) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี งดเว้นอบายมุข 6
- 3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดีด้วยน้ำใจอันงามโดยยึดถือหลักสังคหวัตถุ 4
- 4) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง คือ สอนให้รู้จักแยกแยะมิตรแท้ มิตรเทียม ให้คบบัณฑิต เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพ
- 5) ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ในสิ่งที่สับสนแล้วเรียนมาแล้ว เช่น การแสวงหาทรัพย์โดยวิธีสุจริต การรู้จักรักษาทรัพย์ และการดำรงชีวิตตามฐานะ
- 6) บอกทางสวรรค์ให้ คือ การแนะนำวิธีครองตน ครองคน ครองงาน หรือวิธีครองชีวิตให้ได้รับผลดีมีความสุข

4. บทบาทการพัฒนาสังคมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระสงฆ์ต้องมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการ ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ มุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง หลักการ ดังกล่าวนั้น พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อน เป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียนแผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลีขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำหลักการพัฒนาจิตใจนี้ไปสู่เด็กหรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูง เด็กเล็กให้หันเข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลาน ชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนาก็บังเกิดขึ้นกับประชาชนจึงเห็นได้ว่า พระสงฆ์ นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนสังคมพร้อมกันไปด้วย (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), 2540 : 8)

5. บทบาทการพัฒนาสังคมการบริหารคุณธรรม

การพัฒนาสังคมในยุค 4.0 พระสงฆ์ต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่าผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้หลักธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็น อัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตยก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพอใจของตนเองเป็นที่ตั้งโดยยึดคติว่าถูกต้องคือถูกใจข้าพเจ้า ผู้บริหารประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็น

เผด็จการ ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตยก็พยายามเอาใจทุกคนเพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขาพยายามทำให้ถูกใจทุกคนซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้ก็มีกหนิปัญหา เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลยตัวหนีปัญหาผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคิดว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลยตัวหนีปัญหา เขายึดถือว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548 : 9)

คุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นหลักในการบริหารแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ

1) คุณธรรมในการครองตน ได้แก่ สปัริสธรรม 7 ธรรมมีอุปการะมาก ธรรมคัมครองโลก อริยสัจ 4 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ความสุขของคฤหัสถ์ ศีล 5 โดยเฉพาะสปัริสธรรม 7 เป็นธรรมที่ครอบคลุมข้อธรรมอื่น ๆ ในหมวดการครองตนได้เป็นอย่างดี

2) คุณธรรมในการครองคน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหัตถุ 4 ทศพิธราชธรรมทศ 6 หลักธรรมในเรื่องการครองคนนั้น พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมที่ครอบคลุมหลักธรรมข้ออื่น ๆ ได้ดีและถือว่า พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมสำหรับนักปกครอง

3) คุณธรรมในการครองงาน ได้แก่ ขรवासธรรม และอิทธิบาท 4 สำหรับอิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรมในการครองงาน เป็นธรรมที่สำคัญที่สุด เพราะหากมีคุณธรรมข้อนี้แล้วการดำเนินงานต่าง ๆ จะประสบผลสำเร็จ สามารถครองงานไว้ได้ ถือได้ว่า ขรवासธรรมครอบคลุมคุณธรรมในการครองงานได้ดีที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541 : 33)

6. บทบาทการพัฒนาสังคมเชิงสัญลักษณ์

สาวกที่ถือเพศบรรพชิตของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัย เป็นผู้นำคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนได้ศึกษามาอย่างดีแล้วไปสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตาม และเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ นั่นก็คือพระสงฆ์ บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสั่งสอน และสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรง มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย แต่กล่าวตามหน้าที่ทางศาสนาแล้ว ได้แก่

- 1) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- 2) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ฟัง ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ ไม่เคยฟัง ชี้แจงอธิบาย ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญใน

ชีวิต เป็นต้นมนุษย์จะดีจะประเสริฐอยู่ที่การกระทำมนุษย์ก็ต้องพัฒนาชีวิตของตน ทั้งพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาขึ้นไป มนุษย์จึงประเสริฐได้ ดึงมาได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนาตน ด้วยการศึกษารเรียนรู้ เพราะฉะนั้นจึงต้องส่งเสริมปัญญา มนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาเพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดการศึกษาแบบที่เรียกว่า การศึกษามวลชนพระพุทธศาสนาเข้ามาอยู่ในสังคมไทยของเราแล้ว สังคมไทยของเราเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว หลักมีอยู่เท่านี้ เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่แน่นอน แม้แต่ส่วนที่นำมาใช้แล้ว นานๆ ไปเมื่อเป็นของส่วนรวม สังคมใหญ่ๆ ก็มีการคลาดเคลื่อน ผิดเพี้ยนไปได้ จึงต้องมีการตรวจสอบ ปรับตัวแก้ไข โดยนำเอาหลักแท้ๆ มาเป็นมาตรฐาน คือปรับตัวเข้ากับหลักการที่ถูกต้องจริงแท้ให้ได้

7. บทบาทการพัฒนาสังคมซึ่งคุณวิเศษ

บทบาทพระสงฆ์โดยการปลุกฝังศรัทธา ทางด้านจิตใจได้บำเพ็ญพุทธานุสสติได้ระลึกถึงพระธรรมได้บำเพ็ญธัมมานุสสติ และได้ระลึกถึงคุณพระสงฆ์ได้บำเพ็ญสังฆานุสสติ นอกจากนั้นบทบาทพระสงฆ์โดยการรักษาผู้ป่วยด้วยน้ำมนต์และสมุนไพรมะเร็งบางรูปท่านได้ศึกษาวิชาต่างๆด้านวิชาอาคม โดยอาศัยมนต์ที่เชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์ คำสำหรับสวด คำสำหรับเสกเป่า แล้วสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ประชาชน “น้ำมนต์คือน้ำที่ผ่านพิธีน้ำมนต์ปกติจะสำเร็จด้วยการเจริญพระพุทธรูปของพระสงฆ์ในงานพิธีมงคลต่างๆ น้ำมนต์นิยมนำมาอาบ ต้ม เป็นต้น” ซึ่งเป็นสิ่งได้รับถ่ายทอดมาจากครู อาจารย์ที่สืบทอดมาจากครั้งพุทธกาล ลังกา โดยถือเอาคติเรื่องความเป็นสิริมงคล และสมารถรักษาโรคได้ สังคมไทยยังคงรักษาวัฒนธรรมทางความเชื่อในรูปแบบการสวดมนต์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากศรีลังกา และได้มีพัฒนาการเกี่ยวกับการสวดมนต์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน เพื่อสืบทอดหลักธรรมคำสอนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนแต่ก็ไม่ละเลยถึงการเรียนรู้ในภาษาท้องถิ่นของตน ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป (Phrapalad Somchai Payogo, 2015) การสวดมนต์ในสังคมไทยจะมีระเบียบแบบแผนมากกว่าในสมัยพุทธกาลเนื่องจากการกำหนดบทสวดมนต์ที่เหมาะสมกับงาน และมีการประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดจนถึงสมัยปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

8. บทบาทการพัฒนาสังคมสร้างศรัทธา

สังคมไทยเป็นสังคมแห่งความเชื่อในเรื่องต่างกันตามบริบท พระพุทธศาสนาประกอบด้วย ศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การมีศาสนทายาทเพื่อสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ชาวพุทธมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้

1) ตถาคตโพธิสัตว์ มีความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง ประกอบด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณจริง

2) กัมมสัทธา เชื่อกรรม คำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ (Action) ที่ประกอบด้วย เจตนาหรือความตั้งใจ อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดัน ฉะนั้นกรรมที่สมบูรณ์ จะต้องมียองค์ประกอบครบ 3 ส่วน คือ (1) มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น (2) มีความตั้งใจหรือเจตนา (3) มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหว และมีเครื่องมือในการทำกรรมหรืออุปกรณ์สำหรับการกระทำกรรม 3 ประการคือ (1) ทางร่างกาย เช่น การเคลื่อนไหวกาย เรียกว่า กายกรรม (2) ทางปาก คือการพูดด้วยวาจา เรียกว่า วจีกรรม และ (3) ทางใจ คือ การคิด เรียกว่า มโนกรรม

3) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่ากรรมที่บุคคลกระทำแล้ว ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว ย่อมก่อให้เกิดผลตามสมควรแก่เหตุเสมอ

4) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน เชื่อว่าผลที่เราได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้ทุกอย่าง เป็นผลแห่งการกระทำของเราเอง บางอย่างอาจเป็นผลของกรรมในชาตินี้ แต่บางอย่างอาจเป็นผลของกรรมในอดีตชาติ (แสง จันทรงาม, 2512 : 146-149)

การเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง จะช่วยให้คนรู้จักรับผิดชอบในตนเอง จะไม่โยนความรับผิดชอบไปให้อำนาจภายนอกต่าง ๆ เช่น ผีसाง นางไม้ เทวดาฟ้าดิน หรือโชคชะตา เป็นต้น ซึ่งพอประมวลมาโดยสังเขปได้ดังนี้

1) เรามีกรรมเป็นของตน การกระทำต่าง ๆ ที่จะเกิดผลดีหรือผลชั่วแก่ตัวเราไม่ว่าจะเป็น การกระทำทั้งทางกาย หรือวาจาการกระทำที่เกิดจากเจตนาของเราทั้งสิ้น ไม่มีผู้ใดทำแทนได้

2) เราเป็นผู้รับผลของกรรม เราเป็นผู้รับผลของกรรมด้วยตนเอง ไม่มีผู้อื่นมารับแทนได้

3) เรามีกรรมเป็นกำเนิด กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดมา กรรมจะส่งผลให้เราเกิดอย่างไรก็ได้ สถานะที่ไปเกิดได้รับอิทธิพลจากชนกกรรม

4) เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ บุคคลทำกรรมอันใดไว้จะต้องสืบเนื่องในกรรมนั้นต่อไป เปรียบเหมือนเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ต่าง ๆ

5) เรามีกรรมเป็นที่อาศัย ผู้ที่ทำความดีก็อาศัยกรรมดีนั้นเองเพื่อดำรงความดีต่อไป

6) เราเป็นผู้มีกรรมเป็นมรดก เราทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่ว จะต้องเป็นผู้รับมรดกนั้นเสมอไป (ภาชิต สุวรรณดี, 2550 : 1 - 2)

บทบาทของพระสงฆ์ต้องพัฒนาสังคม ให้เกิดความเชื่อกรรม หมายถึง ความเลื่อมใส ไว้วางใจต่อการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอธิบายเสมอไป ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะศรัทธาหรือพฤติกรรมทั่วไปของคนที่มีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อของสังคมต่อไป

9. บทบาทการพัฒนาสังคมแห่งจิตวิญญาณ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนสำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาให้มีความรู้ ปัญญาอย่างแท้จริง เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต สังคม และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ให้บุคคลเป็นคนดีในสังคม โดยให้ตั้งตนอยู่ใน การศีล คือ รักษาระเบียบวินัยร่วมกัน ทาน คือ ต้องมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันในสังคม และภาวนา คือ การหมั่นขยันอบรมกาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์ อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติภาพ และ ภาวธรรมภาพได้

หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนนั้นมีมากมาย แต่หลักธรรมที่ถือว่าเป็นพื้นฐานหลักที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมากหรือที่เรียกว่าเป็นหลักสำคัญ คือ หลักศีล 5 และหลักธรรม 5 อันเป็นพื้นฐานสำคัญของหลักธรรมทั้งหมด หลักศีลธรรมในการดำเนินชีวิตตามพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็น 2 ลักษณะคือ หลักศีลธรรมของคฤหัสถ์คือ “เบญจศีลเบญจธรรม” และหลักศีลธรรมของพระภิกษุสงฆ์คือ “พระธรรมวินัย” และที่กล่าวว่า “เบญจศีลเบญจธรรม” เป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน โดยมีเบญจศีล เป็นกรอบป้องกันการทำบาปและมีเบญจธรรม คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตในเบื้องต้น เพื่อดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายคือความสุขในโลกปัจจุบันและโลกแห่งอนาคตต่อไป (พระสมร กุสโล (พรมศรี), 2548 : 21)

ดังนั้น การเป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณของพระสงฆ์จะใช้วิธีการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัทเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ แลนะ ปัญญา เอให้เกิดความรู้และมีคุณธรรม (P. A. Payutto, 2008) ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ในคุณค่าที่แท้จริงอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

10. บทบาทการพัฒนาสังคมการปกครอง

การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม เป็นงานในหน้าที่ของพระสงฆ์ในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย เป็นการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์

- 1) ปลุกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรม นำหลักศาสนธรรมไปปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้
- 2) ฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง 6 ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลุกฝัง และฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิต
- 3) เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยตั้งศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด และพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชนมีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

4) พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรม และจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

5) เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชน และศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพ และเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์แก่หมู่คณะสงฆ์

11. บทบาทการพัฒนาสังคมทางการศาสนศึกษา

พระสงฆ์ต้องตระหนักถึงการศึกษเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความต่อนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.15ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” 9 ประการ คือ (1) เพื่อให้พระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ (2) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (3) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา (4) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา (5) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (6) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (7) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (8) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และ(9) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

12. บทบาทการพัฒนาสังคมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นหน้าที่ หรือบทบาทที่พระสงฆ์จักต้องกระทำ โดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ที่มีหน่วย อ.บ.ต. (หน่วย อบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์จะได้ผลมีเงื่อนไขบางประการ ดังนี้ (พระมหาเสริมชัย ชยมงคลโล, 2549 : 45) (1) พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้ออย่างนั้น (2) ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน (3) ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม (4) ไม่เห็นแก่ความง่าย ติความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน (5) ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ และ(6) ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

13. บทบาทการพัฒนาสังคมการสาธารณูปการ

พระพุทธศาสนาเป็นสถานที่สาธารณะของสังคมเพราะเป็นที่เคารพศรัทธา ความเลื่อมใส การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในการช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษา และจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อยเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมของวัดได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถานให้อยู่เรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีพระภิกษุสงฆ์สำหรับ สาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง (1) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน (2) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทาน วิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง (3) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร และ(4) การศาสนสมบัติของวัด

14. บทบาทการพัฒนาสังคมการสาธารณสุขสงเคราะห์

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมอีกด้านหนึ่งคือ การสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่สังคม หน่วยงาน หรือของบุคคล หรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป ดังนี้ (1) จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย (2) เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และ(3) ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล

บทบาทดังกล่าว เป็นการพัฒนาสังคมให้มีความเป็นระเบียบมากขึ้น และเป็นการเอื้อเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สงบสุข

15. บทบาทการพัฒนาสังคมสู่ความพ้นทุกข์

สถานการณ์ในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและตลอดเวลา ทำให้สังคมต้องมุ่งหน้าในการทำงานอย่างเดียว และต้องตกอยู่ในสภาพของความทุกข์ สภาพของความรัก โลภ โกรธ และหลง สภาพที่ทนได้ยากอยู่ตลอดเวลา ถูกบีบคั้นจากความรัก ความจน โลก โกรธ และหลง การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังในสิ่งนั้น สภาพแห่งชาติ (การเกิด) ชรา (การแก่ การเก่า) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) โดยรวมสังคมตกอยู่ภายใต้แห่งสมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้สังคมเกิดทุกข์ อยู่ตลอดเวลา ได้แก่ ตัณหา 3 คือ

- 1) กามตัณหา คือ ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้ทางกามารมณ์

2) ภาวตัณหา คือ ความทะยานอยากในภพ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยภวาทิฏฐิหรือสัสสตทิฏฐิ

3) วิภวตัณหา คือ ความทะยานอยากในความปราศจากภพ ความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยวิภวาทิฏฐิหรืออจุณาทิฏฐิ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548 : 65-66)

บทบาทสำคัญพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคม ต้องเร่งพัฒนาให้ตรงจุด โดยการสร้างนิสัยให้กับสังคมส่งเสริมให้สังคม เรียนรู้ตามหลัก นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือดับตัณหาทั้ง 3 ได้อย่างสิ้นเชิง ด้วยการส่งเสริมตามแนวทางแห่ง มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มีองค์ประกอบอยู่แปดประการ คือ 1) สัมมาทิฏฐิ-ความเห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ-ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา-เจรจาชอบ 4) สัมมากัมมันตะ-ทำางานชอบ 5) สัมมาอาชีวะ-เลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ-พยายามชอบ 7) สัมมาสติ-ระลึกชอบ 8) สัมมาสมาธิ-ตั้งใจชอบ มรรคมงคลแปดเป็นทางสายกลาง แห่งความดับทุกข์ เป็นหลักแห่งไตรสิกขา คือ 1) อธิศีลสิกขา ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ 2) อธิจิตสิกขา ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ และ 3) อธิปัญญาสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548 : 67)

16. สรุป

พระพุทธศาสนา กับสังคมไทย มีความเกี่ยวเนื่องกันมายาวนาน บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในยุค 4.0 จึงมีความสำคัญอย่างต่อเนื่อง พระสงฆ์ต้องมีเข้าในบทบาทมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อพัฒนาสังคมให้เกิดความเป็นอยู่ทั้งสภาพกาย และจิตใจ ให้ดีขึ้น โดยพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามอุดมคติ คือ การรักษาคุณงามความดี ตามหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้เป็นไปตามคำสอน ได้แก่ การเป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้บรรลุพ้นทุกข์ และสั่งสอนคนทั่วไปให้พ้นทุกข์ นอกจากนั้น แล้วพระสงฆ์ต้องทำการเผยแผ่และสืบทอดต่อพระศาสนา โดยการปกครอง การศึกษา เผยแผ่ สงเคราะห์ สังคม ช่วยเหลือให้ความเมตตาต่อสรรพสัตว์โลก ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ในการเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา และเพื่อการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ก็ไม่ละเลยการประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักการเดิม ของหลักคำสอน แต่ให้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข จึงมีความจำเป็นจะต้องมีการแสดงบทบาทให้เหมาะสม และเป็นแนวทางให้ชนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติตาม จารีตวัฒนธรรม ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากนี้พระสงฆ์ทำหน้าที่ดังกล่าวจะต้องมีการทบทวนความรู้อยู่ตลอดเวลา และหมั่นฝึกฝนตนเองเพื่อให้ก้าวทันความเป็นโลกาภิวัตน์ ได้อย่างมีความรอบรู้ ความสามารถ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ตามหลักธรรมวินัย เพื่อให้เกิดความผาสุกต่อไป

17. บรรณานุกรม

- ภมลรัตน์ หล้าสูงวงศ์. (2547). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ขนิษฐา วิเศษสาธิต และมุกดาศรียงค์. (2556). **จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2540). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภาษิต สุขวรรณดี. (2550). กรรมทฤษฎีที่ว่าด้วยการพึ่งพิงตนเอง. **สิรินธรปริทรรศน์**. 9 ฉบับที่ 21 พฤษภาคม สิงหาคม.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2549). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. (2546). **สถานภาพและบาทบาท**. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชนี วรกวิน. (2550). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์.
- ไพบูลย์ ช่างเรียน. (2546). **สารานุกรมศัพท์ทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- _____. (2548). **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.
- ลือชา ธรรมวินัยสถิต. (2549). **สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์.
- แสง จันทร์งาม. (2512). **พุทธศาสนวิทยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทวีพิมพ์ดี.
- พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. (2549). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัท เอช เอ พี เพรสจำกัด.
- พระสมร กุสโล (พรมศรี). (2548). **ปรัชญาการดำรงชีวิตตามหลักปัจจัยสี่ในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- Wolf, E. J. (2004). Spiritual leadership: A new model. **Health care Executive**. 19(2). 22-50.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto). (2011). **Vesak Day and Global Civilization**. Phramaha Hansa Dhammaso tr. Robin Philip Moore. BKK: MCU Press.
- Phrapalad Somchai Payogo. (2015). **An Analytical of Developing Model of Chanting in the Current Thai Society**. Thematic Paper (Ph.D.) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

หลักเกณฑ์และวิธีการส่งต้นฉบับ เพื่อพิมพ์เผยแพร่ในวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

1. ลักษณะของวารสาร

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เป็นวารสารเผยแพร่บทความวิชาการวิจัยบทความปริทัศน์ และบทความรายงานการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของบุคลากรมหาวิทยาลัยฯ และบุคลากรจากหน่วยงานภายนอกโดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสารรายงาน หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน เนื้อหาบทความหรือข้อคิดเห็นที่พิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้นกองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยต้นฉบับจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนการตีพิมพ์

2. การเตรียมต้นฉบับ

ต้นฉบับจะเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และต้องมีบทคัดย่อภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาวขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียวใส่เลขกำกับหน้าทุกหน้าพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม Microsoft Word ใช้แบบอักษร (Font) TH Sarabunขนาด 16

ถ้ามีภาพประกอบควรเป็นภาพถ่ายขาว – ดำ ที่ชัดเจน

ถ้าเป็นภาพวาดลายเส้นให้วาดบนกระดาษขาวโดยใช้หมึกดำให้สะอาดและลายเส้นคมชัด ความยาวของเนื้อเรื่องภาพประกอบ ตาราง และบทคัดย่อภาษาไทย และภาษาอังกฤษรวมเอกสารอ้างอิงไม่ควรเกิน 12-15 หน้า

ส่งต้นฉบับ จำนวน 1 ชุด มายังกองบรรณาธิการวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง ตำบลดงลาน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 45000 พร้อมทั้งส่งไฟล์ข้อมูล *.doc ไปยัง E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com

3. รายละเอียดขนาดตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

ส่วนประกอบของบทความ	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร	ลักษณะตัวอักษร
ชื่อบทความ	กลาง หน้ากระดาษ	18	ตัวหนา
ชื่อผู้แต่ง	ชิดขวา	16	ตัวธรรมดา

บทคัดย่อ -ภาษาไทย -ภาษาอังกฤษ	กลาง หน้ากระดาษ	18	หัวข้อตัวหนา เนื้อหาตัวปกติ
หัวข้อแบ่งตอน	ขีดซ้าย	18	ตัวหนา
หัวข้อย่อย	ใช้หมายเลข	16	ตัวปกติ
เนื้อหาบทความ	-	16	ตัวปกติ
การเน้นความในบทความ	-	16	ตัวปกติ
ข้อความในตาราง	-	16	ตัวปกติ
บรรณานุกรม	ขีดซ้าย	16	ตัวหนา
ภาพประกอบ / คำอธิบายใต้ภาพ	กลาง หน้ากระดาษ	16	ปกติ

ตัวอักษร TH Sarabun ขนาด 16 เว้นขอบด้านบน / ขอบด้านซ้าย 1.5 นิ้ว เว้นขอบด้านล่าง / ขอบด้านขวา 1 นิ้ว

4. ชื่อผู้เขียน

ระบุชื่อ – นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ) โดยวางไว้ทางขวามือใต้ชื่อของบทความ
ระบุ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน และ e-mail ตามลำดับ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

5. บทคัดย่อ

บทความภาษาไทยต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยใช้บทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทย และจำนวนคำไม่เกิน 300 คำ

บทความภาษาอังกฤษต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาไทยก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และจำนวนคำไม่เกิน 300 คำ

ทำยบทคัดย่อให้ผู้เขียนกำหนดคำสำคัญ (Keywords) สำหรับคำดัชนีเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่ควรเกิน 5 คำ

6. เกณฑ์การพิจารณาบทความ

1. กองบรรณาธิการวารสารพิจารณาคัดเลือกคุณภาพบทความ และ/หรือปรับแก้ตามความเหมาะสมก่อนส่งผู้ทรงคุณวุฒิ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คนเป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และคุณภาพทางวิชาการของบทความและเห็นชอบให้ตีพิมพ์ทั้ง 2 คน กรณีผู้ทรงคุณวุฒิเห็นชอบ 1 ใน 2 คน ทางกองบรรณาธิการวารสารฯ จะแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติมอีก จำนวน 1 คน (และในส่วนขอ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 1,000 บาท) และบทความที่จะได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ใน 3 คน กรณีเมื่อเสนอบทความต่อผู้ทรงคุณวุฒิแล้วไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ผู้เขียนบทความประสงค์จะไม่ตีพิมพ์ในวารสาร ผู้เขียนบทความจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนของผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านละ 1,000 บาท

3. กองบรรณาธิการวารสารจะไม่คืนต้นฉบับให้กับเจ้าของบทความในทุกกรณี

7. ประเภทของบทความที่รับพิจารณา

บทความวิชาการ บทความวิชาการวิจัย บทความปริทัศน์ และหรือบทวิจารณ์หนังสือ

8. หลักการอ้างอิง

ให้ใช้ “ระบบฝังโน” และตัวเลขให้ใช้ “ตัวเลขอารบิก” ที่เป็นสากล

9. เขียนตามแบบที่กำหนดไว้

9.1 บทความวิชาการ

แบบการเขียน “บทความวิชาการ” เพื่อลงพิมพ์ในวารสาร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย).....

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ).....

ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาไทย) 1

ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาอังกฤษ) 1

ต้นสังกัด/หน่วยงาน¹

ภาษาอังกฤษ (ต้นสังกัด/หน่วยงาน)¹

Email :

บทคัดย่อ

.....
(บอกวิธีวิจัย).....ผลการวิจัยพบว่า.....

คำสำคัญ :;;; (3 – 5 คำ)

9.2 บทความวิจัย

แบบการเขียน “บทความวิจัย” เพื่อลงพิมพ์ในวารสาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

เรื่อง (ภาษาไทย).....
ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ).....

ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาไทย) 1
ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาอังกฤษ) 1
ต้นสังกัด/หน่วยงาน¹
ภาษาอังกฤษ (ต้นสังกัด/หน่วยงาน)¹
Email :

บทคัดย่อ

.....
.....(บอกวิธีวิจัย).....ผลการวิจัยพบว่า.....
.....

คำสำคัญ :;; (3 – 5 คำ)

ABSTRACT

.....
.....

Keywords :;; (3 – 5 คำ)

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

.....
.....
.....(ความยาวประมาณ 2/3หน้ากระดาษ A4)

2. โจทย์วิจัย(ถ้ามี)

2.1

2.2

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1 เพื่อ

3.2 เพื่อ.....

4. สมมุติฐานการวิจัย (ถ้ามี)

4.1

4.2

5. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

5.1

5.2

6. วิธีดำเนินการวิจัย

.....

.....(ความยาวประมาณ ½

หน้ากระดาษ A4)

7. ผลการวิจัย

.....

มีตาราง/รูปภาพ/แผนภูมิประกอบ ถ้าวิจัยเชิงคุณภาพให้ใส่รูปภาพ 1-2 รูป (ความยาวประมาณ 2-3

หน้ากระดาษ A4)

8. อภิปรายผลการวิจัย

.....

.....(ความยาวประมาณ 1/3 หน้ากระดาษ A4)

9. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

10. บรรณานุกรม

.....(เฉพาะที่มีอ้างอิงในบทความวิจัยเท่านั้น)

การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม

การระบุแหล่งที่มาของข้อมูล 1) ในเนื้อเรื่องให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนามปี (author-date in text citation) โดยระบุ ชื่อผู้แต่งและปีพิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้างอิง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าเอกสารอ้างอิงในกรณียกข้อความมาทั้งหมด 2) การอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม โดยรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ “บรรณานุกรม” สำหรับผลงานวิชาการภาษาไทย หรือ “Reference” สำหรับผลงานวิชาการภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

1. ภาษาไทย

(1) หนังสือ:

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ. (ครั้งที่พิมพ์-ถ้ามี). สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์.

(2) วารสาร:

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ระบุเลขของปีที่หรือเล่มที่(ระบุเลขของฉบับที่), ระบุเลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ.

ชื่อผู้แต่ง. (ปี, เดือนวันที่ตีพิมพ์). ชื่อบทความ/คอลัมน์/หัวข้อข่าว. ชื่อหนังสือพิมพ์, หน้าระบุเลขหน้าที่นำมาอ้างอิง.

(3) วิทยานิพนธ์/รายงานวิจัย:

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อวิทยานิพนธ์. (ระดับปริญญาของวิทยานิพนธ์). ชื่อสถาบันการศึกษา. สถานที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น

รัชมี สีहनัน. (2551). การประเมินสมรรถนะความเป็นครูของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานีเขต 3. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผล. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

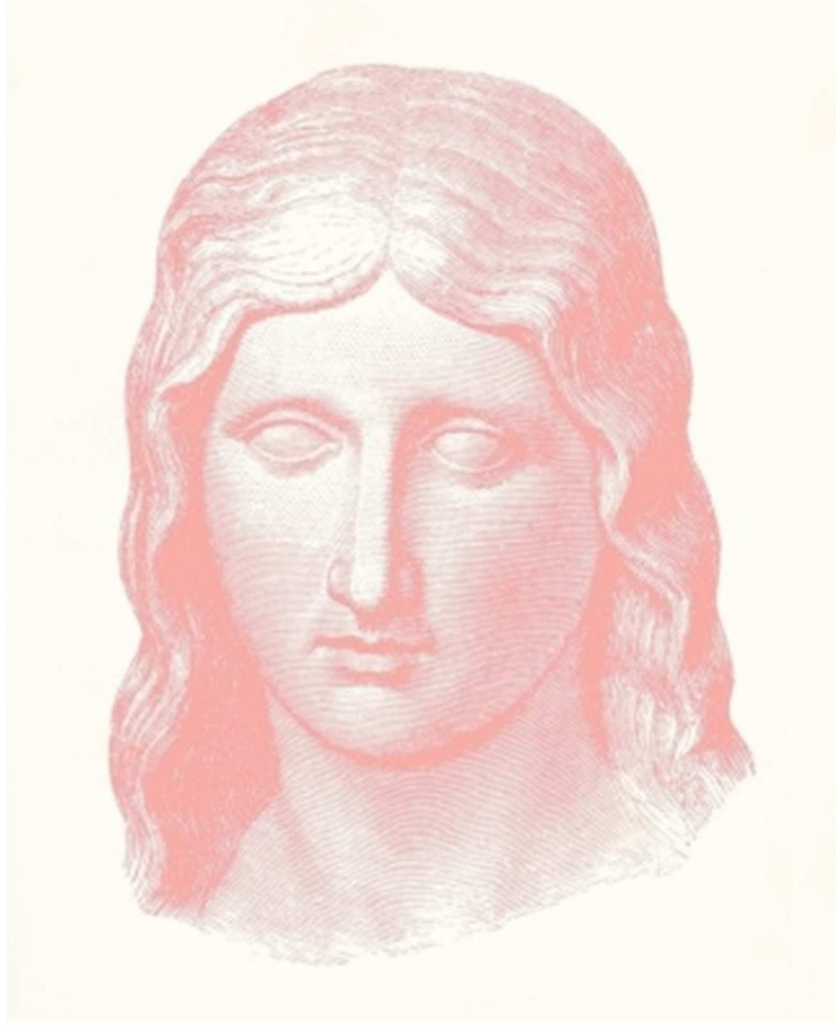
(4) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่:

ชื่อผู้จัดประชุม. (ปีที่พิมพ์). ชื่อรายงานการประชุม. เมืองที่พิมพ์-ถ้ามี : สำนักพิมพ์-ถ้ามี.

(5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์/เว็บไซต์ :

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่เผยแพร่). ชื่อเรื่องที่ปรากฏในเว็บ. สืบค้นเมื่อระบุวันที่เดือนปี. จากชื่อเจ้าของเว็บไซต์ : <http://xxxxxx>

ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้สู่คุณธรรม
ไป

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
เผยแพร่ผลงานและกิจกรรมของสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

